

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Projektbeskrivelse og overordnede retningslinjer for forvaltning af Naturnationalpark Gribskov

April 2021

Resumé

Naturnationalpark Gribskov etableres som en af de to første naturnationalparker i Danmark. Naturnationalparken skal gennem vild natur bidrage til at styrke naturen og biodiversiteten i Danmark.

Målet er at understøtte et økosystem med naturlige processer og dynamikker og minimal brug af forvaltningsindgreb.

For at realisere dette mål udsættes der store planteædende pattedyr bag hegn i den 1.300 ha store naturnationalpark.

Det bliver elge, kron dyr og kreaturer, der udsættes i området og som skal være med til at skabe en større grad af variation med flere lysninger, varierede overgangszoner mellem skov og lysåben natur, mere dødt ved m.m. Der opsættes et robust hegn, som sikrer at de udsatte dyr forbliver inden for de ca. 1.300 ha.

I etableringsfasen vil der være særlig fokus på at genskabe de naturlige hydrologiske forhold og øge forekomsten af dødt ved. Herudover skal udbredelsen af ikke hjemmehørende træarter reduceres, og der vil blive gennemført omfattende indsatser for at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling.

Naturnationalparken vil bidrage til spændende naturoplevelser, ro og fordybelsesmuligheder for friluftslivet generelt og understøtte turismen i området. De nuværende friluftsfaciliteter fastholdes som udgangspunkt, og der suppleres med forskellige faciliteter såsom observationsplatforme, parkerings- og informationsfaciliteter ved indgangene, afmærkede vandrerruter fra indgangene mm. Herudover renoveres en eksisterende lejrlads, og ridestier opdateres. Der sikres en hensigtsmæssig omlægning og sammenbinding af stier, således at det bl.a. vil være muligt at færdes langs hegnene uden for naturnationalparken på flere strækninger og dermed tilgodese flere forskellige brugere. Omfanget af investeringer i friluftsfaciliteter ud over de nævnte vil bl.a. afhænge af medfinansiering udefra.

Der vil være fokus på at gennemføre monitoringsprogrammer, der kan undersøge effekten på biodiversitet samt Naturnationalpark Gribskops påvirkning af den rekreative anvendelse og oplevelse. Desuden overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse.

Forord

[minister]

Til kolofon:

Grundkort: Geodatastyrelsen

Foto: Landskabsbillede fra Gribskov samt elg der spiser ("browser") unge løvtræer (billede af elg udlånt fra Lille Vildmosecentret)

Indholdsfortegnelse

1 Indledning.....	6
2 Projektbeskrivelse	8
2.1 Eksisterende forhold.....	8
2.1.1 Skovbevoksede og lysåbne arealer.....	10
2.1.2 §3-beskyttet natur	12
2.1.3 Natura 2000	14
2.1.4 Bilag IV-arter	18
2.1.5 Truede og sjældne arter	18
2.1.6 Landskabelige og hydrologiske forhold	19
2.1.7 Rekreativ infrastruktur	20
2.1.8 Fredet kultur- og verdensarv	23
2.1.9 Forholdet til lovgivning	26
2.1.10 Forholdet til øvrig planlægning for området	26
2.2 Planlagte tiltag og anlæg	26
2.2.1 Naturnationalparkens geografiske afgrænsning	26
2.2.2 Udsætning af store planteædende pattedyr.....	28
2.2.3 Etablering af hegn.....	31
2.2.4 Friluftsfaciliteter samt veje, stier og spor.....	34
2.2.5 Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger.....	37
2.2.6 Tiltag på tilgrænsende arealer.....	38
2.3 Naturgenopretning og andre initiativer i området.....	38
2.3.1 Genopretning af naturlig hydrologi	39
2.3.2 Rydning af nåletræsbevoksninger	42
2.3.3 Bekæmpelse af invasive arter	46
2.3.4 Biodiversitetsfremmende tiltag.....	46
2.3.5 Forventede klimaeffekter	48
3 Overordnede retningslinjer for forvaltning	49
3.1 Udviklingsmål.....	49
3.2 Principper for forvaltning af de udsatte dyr	49
3.3 Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter	52
3.4 Principper for forvaltning af vildtet	53
3.5 Principper for forvaltning af vandmiljøet	53
3.6 Principper for forvaltning af kultur- og verdensarv.....	54

3.7 Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer.....	56
3.8 Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag.....	56
3.9 Principper for overvågning af udviklingen i området.....	57

1 Indledning

I juni 2020 indgik regeringen en aftale med Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti Enhedslisten og Alternativet om at igangsætte forberedelsen af to naturnationalparker hhv. i Gribskov i Nordsjælland og i Fussingø ved Randers.

Naturnationalpark Gribskov er dermed en af de to første naturnationalparker i Danmark. Naturnationalparken skal gennem vild natur bidrage til at styrke naturen og biodiversiteten i Danmark. Målet er at opnå et økosystem med naturlige processer og dynamikker og minimal grad af forvaltning. Samtidig skal parken bidrage til spændende naturoplevelser, ro og fordybelsesmuligheder samt friluftsliv og turisme i området. Naturen og biodiversiteten har førsteprioritet i området, og øvrige aktiviteter er underordnet hensynet til biodiversiteten.

Skov- og landbrugsdriften ophører. Med henblik på at igangsætte de naturlige processer og dynamikker etableres der helårsgræsning med brug af store og forskellige planteædende pattedyr som udgangspunkt uden brug af tilskuds fodring. Desuden skal den naturlige hydrologi genoprettes. Mængden af dødt ved øges gennem veteranisering og fældning af træer for at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling. Desuden tilbageføres en del af arealerne til et mere naturligt udgangspunkt bl.a. ved at fjerne oversøiske træarter og nedbringe arealet med europæisk ikke-hjemmehørende træarter. Endelig bekæmpes invasive arter.

Naturnationalpark Gribskov på 1.300 ha ligger midt i et af Danmarks største samlede skov- og naturområder. Der udsættes store pattedyr, som skal bidrage til at genetablere Gribskovs store og afvekslende løvskovs-dominerede skovlandskab med små og store lysåbne og våde naturområder. Derved bliver der plads til både den tætte løv- og nåleskov, skovsumpene og lysåbne naturtyper som moser, enge og overdrev – og alle disse naturtyper tilknyttede dyr og planter. Grøfter lukkes, så småsøer, vandhuller og sumpe vender tilbage i skovlandskabet. Grænsen mellem skov og lysåben natur udviskes, så der skabes mere varieret natur og større overgangszoner.

Naturnationalpark Gribskov vil tilbyde spændende nye naturoplevelser. Hegn omkring naturnationalparken skal holde dyrene inde, men ikke de besøgende ude. Et sammenhængende stisystem rundt i naturnationalparken vil sammen med observationsplatforme give rig mulighed for at opleve naturen.

Det er forventningen, at biodiversiteten over tid generelt vil forbedres i området i kraft af en større grad af variation bl.a. forårsaget af helårsgræsning med forskellige store planteædende pattedyr, flere og mere naturlige hydrologiske forhold og mere dødt ved – dette forventes også at gavne mange af de truede og sjældne arter. Samtidig er det forventningen, at der vil opstå helt nye muligheder for naturoplevelser, og at der vil komme endnu flere besøgende til området.

Hele Gribskov forventes udpeget som urørt skov i forbindelse med regeringens finanslov 2020 og 2021. Der er arealmæssigt overlap og faglig synergi mellem den urørte skov og. De overordnede retningslinjer og principper for forvaltning for henholdsvis urørt skov og naturnationalparken betragtes som komplementære og overlappende. Dette betyder, at man inden for Naturnationalpark Gribskov følger principperne i de overordnede retningslinjer for urørt skov i forhold til fældning, udtag og salg af træ, genopretning af hydrologi, bekæmpelse og regulering af invasive arter m.m. I naturnationalparken kan der ligesom i den urørte skov opstå behov for at gennemføre særlige forvaltningstiltag af hensyn til f.eks. Natura 2000 naturtyper og arter og forekomster af truede arter. Naturnationalpark Gribskov adskiller sig

fra andre arealer udlagt som urørt skov i forhold til omfanget af græsning. I urørte skove foregår græsning ikke nødvendigvis som helårsgræsning og kan anvendes som et understøttende virkemiddel ift. at fremme biodiversiteten i udvalgte og prioriterede områder. I Naturnationalpark Gribskov er græsning et helt centralt forvaltningstiltag med brug af store og forskellige planteædende pattedyr, der græsser hele året i store sammenhængende hegninger og som udgangspunkt ikke modtager tilskuds fodring. Omfanget af de hegnede områder og tilstedeværelsen af dyr hele året kan påvirke muligheder for visse former for friluftsliv.

Proces, tidsplan og lovgivning

I september 2020 blev tidsplanen for etablering af de to naturnationalparker vedtaget i aftalekredsen med en ambition om, at de to naturnationalparker er klar til indvielse ved udgangen af 1. kvartal 2022. Miljøministeren nedsatte og udpegede medlemmer til to nationale arbejdsgrupper i løbet af efteråret 2020. Grupperne omfatter en videnskabelig arbejdsgruppe med repræsentanter inden for biodiversitet, dyrevelfærd, borgerinddragelse mm. og en arbejdsgruppe for interessenter med 18 organisationer repræsenteret. Derudover blev der nedsat en lokal arbejdsgruppe til hver naturnationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper m.m. I december 2020 – januar 2021 blev der afholdt det første møde i de to nationale arbejdsgrupper og de to lokale arbejdsgrupper. Et udkast til projektforslag blev udarbejdet med udgangspunkt i input fra arbejdsgrupperne. Nærværende tilrettede version er udarbejdet på baggrund af drøftelser med arbejdsgrupperne på møder i marts 2021.

Sideløbende med arbejdet med etablering af de to naturnationalparker har Miljøministeriet udarbejdet et lovforslag (Etablering af naturnationalparker) om ændring af naturbeskyttelsesloven, skovloven, dyrevelfærdsløven, mark- og vejfredsloven og færdselsloven. Lovforslaget forventes behandlet og vedtaget inden sommerferien 2021. Målet er at skabe den retlige ramme for etablering og forvaltning af naturnationalparker i Danmark. Lovforslaget indebærer, at naturnationalparkerne forvaltes med natur og biodiversitet som hovedhensyn, med henblik på, at naturen i området så vidt muligt kan udvikle sig på egne præmisser, og at området friholdes for land og skovbrugsproduktion. Desuden indebærer lovforslaget en række ændringer, der vil gøre det smidigere at etablere og forvalte naturnationalparker i Danmark, herunder lempeligere regler for etablering af hegn, lempeligere krav vedr. tilsyn med de fritlevende dyr, lempelse af en række betingelser i skovloven, mulighed for etablering af naturlig afstrømning og dynamik i vandløbene og mulighed for ikke at skulle frahegne veje, der ikke er væsentlige færdselsårer. Lovforslaget beskriver, hvordan fremtidige ansøgninger skal indeholde en projektbeskrivelse og en forvaltningsplan.

På baggrund af drøftelser med den danske IUCN (International Union for Conservation of Nature, www.iucn.org) nationalkomité er det Miljøministeriets vurdering, at en naturnationalpark vil leve op til IUCN's kriterier for, og definition af, beskyttede områder (Protected Areas): "Et klart defineret geografisk område, anerkendt, afsat til og forvaltet gennem lovlige eller andre effektive midler til at nå en langsigtet beskyttelse af naturen, med tilhørende økosystemtjenester og kulturelle værdier". Det er endvidere Miljøministeriets vurdering og forventning, at en naturnationalpark efter omstændighederne vil kunne svare til IUCN's kategori II for beskyttede områder (National Park): "Store naturområder, der administreres for beskyttelse af økosystemer og udfoldelse af friluftsliv og aktiviteter, der alle skal have miljømæssige og kulturelle formål". Det bemærkes herved, at bedømmelsen af en nærmere angivet naturnationalpark i forhold til IUCN's kategori II for beskyttede områder i givet fald vil bero på en konkret vurdering, i hvilken forbindelse bl.a. områdets størrelse vil indgå.

I nærværende forslag for Gribskov findes projektbeskrivelsen i afsnit 2 og forvaltningsplanen findes i afsnit 3 – Overordnede retningslinjer for forvaltning.

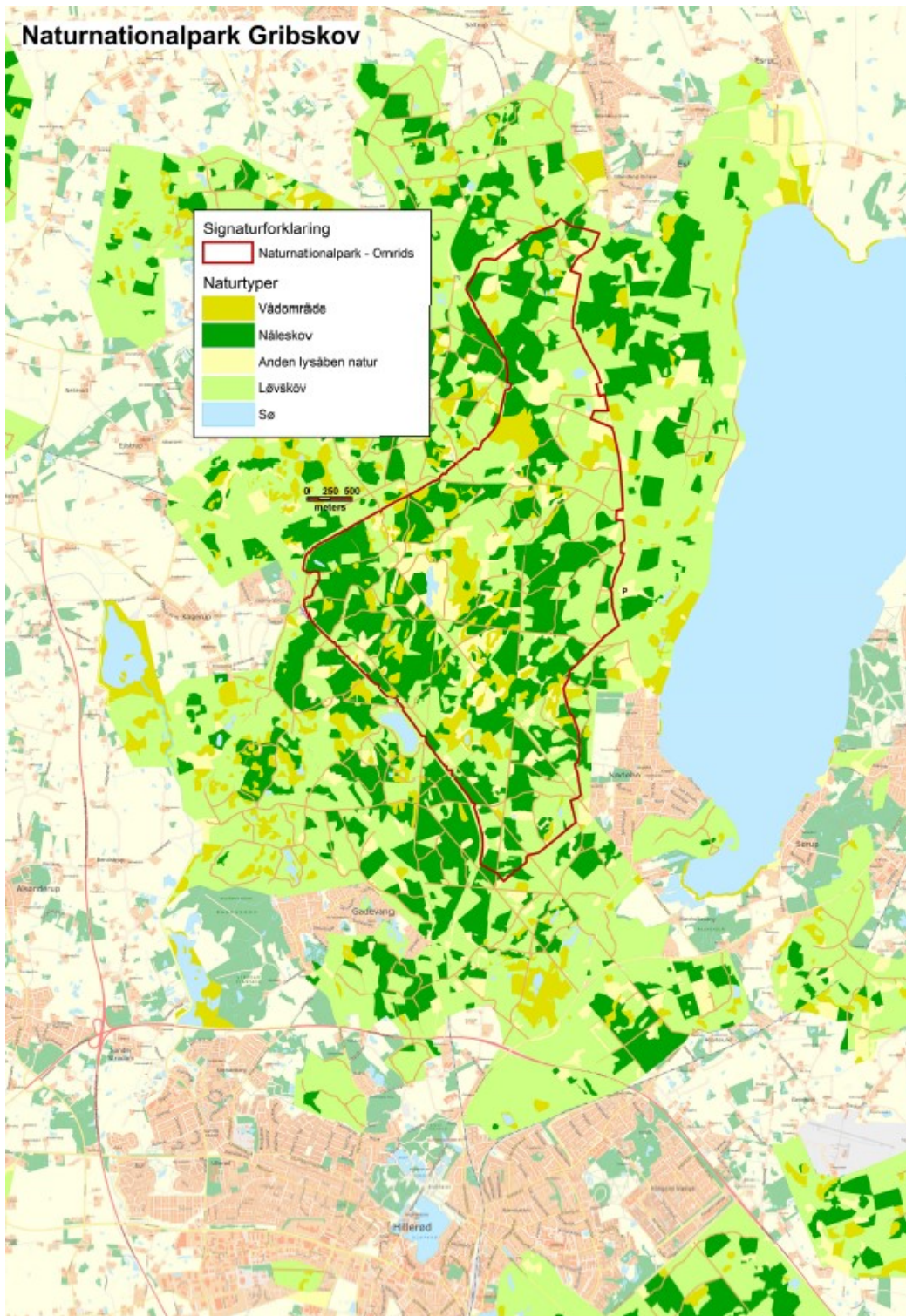
En række af de foreslåede tiltag i nærværende projektforslag vil kræve tilladelse eller dispensation fra gældende lovgivning. Arbejdet med indhentning af de nødvendige tilladelser vil blive iværksat umiddelbart efter et færdigt projektforslag sendes i høring – jf. i øvrigt tidsplanen på Naturstyrelsens hjemmeside <https://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/naturnationalpark-gribskov/>

Fokus i dette projektforslag er lagt i beskrivelsen af de eksisterende natur-, kultur- og friluftsmæssige forhold, de foreslåede tiltag og de overordnede retningslinjer for forvaltningen.

2 Projektbeskrivelse

2.1 Eksisterende forhold

Naturnationalpark Gribskov omfatter de centrale dele af Gribskov og udgør 1.300 ha. Mod nord afgrænses området af Frederiksværksvej, mod vest af Gribskovbanen. Mod syd afgrænses området af Kildeportvej og mod øst af Gillelejevej. Området blev i forbindelse med Naturpakken 2016 udpeget som urørt løvskov og anden biodiversitetsskov begrundet i områdets meget store naturværdier og variation med mange meget sjældne og truede arter. Hele Gribskov forventes udpeget som urørt skov i forbindelse med opfølgning på finanslov 2020 og 2021.

Kort 1. Naturnationalpark Gribskov

Gribskov ligger i Nordsjælland i det kuperede morænelandskab nord for Hillerød. Det er en stor og naturmæssigt rig og varieret skov, der sammen med Esrum Sø danner et meget stort sammenhængende naturareal bestående af landets fjerdestørste skov og næststørste sø.

Gribskov præges af at have været kongens jagtområde fra 1600-tallet og adskillige århundreder frem. Det store parforce-jagtvejssystem (i særlig grad i den sydlige del af naturnationalparken) er udpeget som Unesco Verdensarvsområde, og er meget velbevaret med lange kig inde i skoven langs de lange, lige veje. Store dele af Gribskov var græsningsskov i århundreder og blev fra omkring år 1800 (gen)tilplantet; ligesom de mange landbrugsområder, der lå i skoven, også blev tilplantet. Skovens træartssammensætning er præget af, at der efter stormene i 1981 og 1984 blev gentilplantet med rødgran i store sammenhængende områder i skovens centrale del.

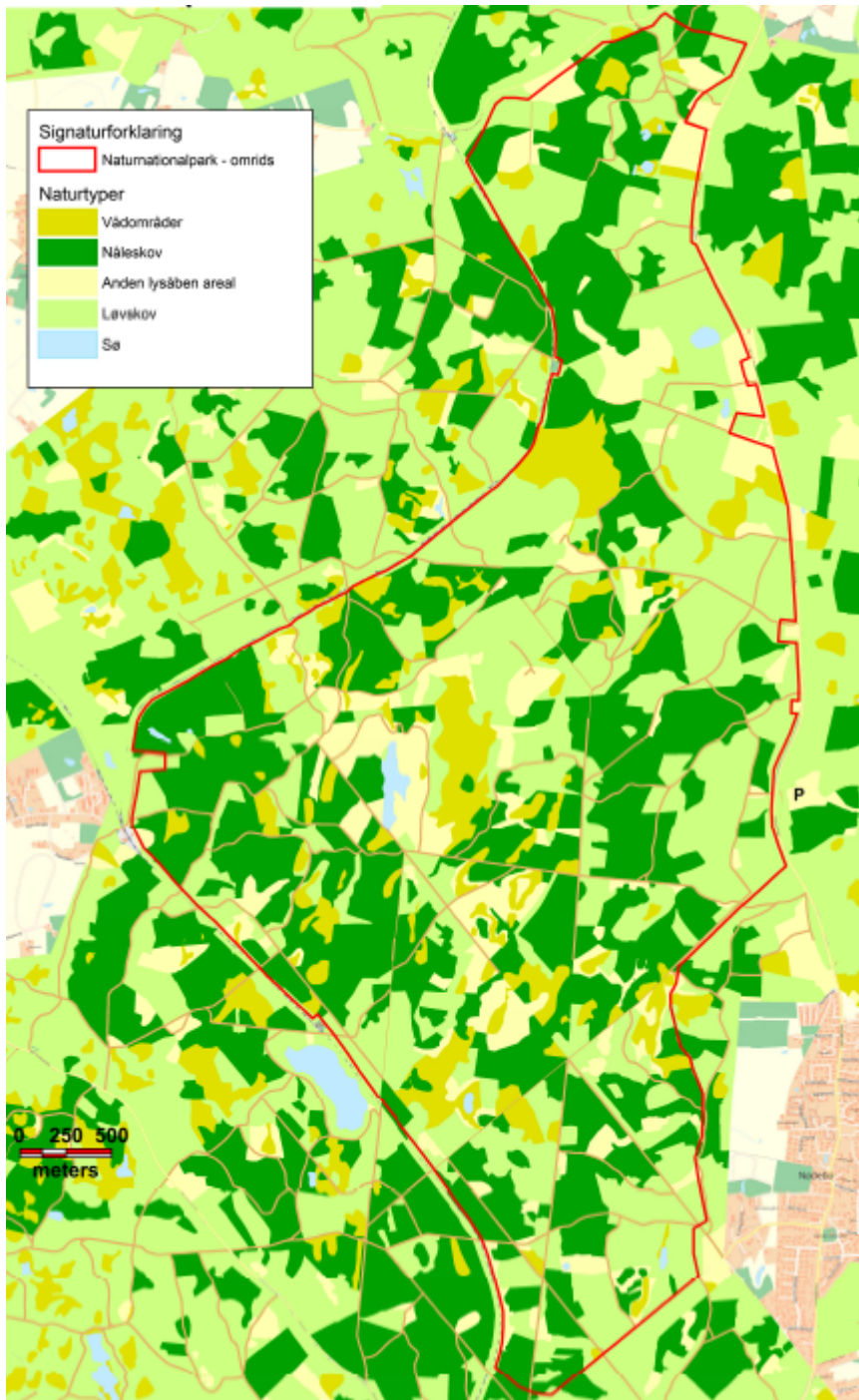
Gribskov-komplekset udgør kerneområdet i Natura 2000 område nr. 133, "Gribskov, Esrum Sø, Esrum Å og Snævret skov". Området består af habitatområde nr. H117 "Gribskov" og fuglebeskyttelsesområde nr. F108 "Gribskov". Gribskov-komplekset udgør endvidere et kerneområde i Nationalpark Kongernes Nordsjælland, der blev indviet i 2018.

2.1.1 Skovbevoksede og lysåbne arealer

Gribskovkomplekset – herunder naturnationalparken – er et af Danmarks absolut vigtigste hotspots for biodiversitet knyttet til skov. Her findes utallige arter af dyr, planter og svampe - både almindelige, sjældne og globalt truede, og nogle af arterne findes kun her i Gribskovkomplekset. Den langvarige kontinuitet i skovdække og i tilstedeværelsen af gamle træer af en række forskellige arter har været af stor betydning for udviklingen og bevaringen af områdets store naturværdier. Men også områdets størrelse, og at der indgår mange vådområder, lysninger og successionsstadier i skovkomplekset, samt både løv- og nåleskov har væsentlig betydning.

Historisk set rummer Naturnationalpark Gribskov flere forholdsvis store og samlede udpegninger af skov, der blev udlagt som urørt allerede efter Naturskogsstrategien i 1994. Områderne er koncentreret omkring Maglemosen, et større område omkring Glarborg og Buresø samt ved Vandmosen/Lille Gribsø. I alt udgør den tidligere udlagte urørte skov i den kommende naturnationalparks område 75,6 ha, hvoraf 53,0 ha blev udlagt som urørt fra 1994, 14,8 ha fra 2000 og 7,8 ha senest fra 2040. Foruden arealerne fra Naturskogsstrategien er der udpeget et enkelt mindre areal (i alt 0,6 ha) med anden værdifuld nåleskov. Det drejer sig om et areal med over 100 år gammel ædelgran i Gribsø Bakker. Store dele af Gribskovkomplekset blev udpeget som biodiversitetsskov i 2018. Inden for naturnationalparken blev hele arealet nord for Kalvehavevej udpeget som anden biodiversitetsskov, mens arealet mellem for Kalvehavevej og Eliasvej blev udpeget som urørt skov. Arealet mellem Eliasvej og Kildeportvej er med udmøntningen af Finanslovsaftalen for 2020 blevet udpeget som urørt skov i 2021, og hele Gribskov forventes at blive udpeget som urørt skov i forbindelse med Finanslovsaftalen 2021.

Nogle af Gribskavs ældste træer stammer fra perioden efter indførslen af skovbruget i Danmark sidst i 1700-tallet, hvor store arealer blev tilsået og tilplantet, og er bevaret som op mod 250 årige kæmper spredt i skoven. Mange af de ældste egebevoksninger i Gribskov er plantet på gammel agerjord inde i den nuværende skov og er såkaldte flådeegge. Det er ege, som staten etablerede for at erstatte de flådeskibe (bygget af egetømmer), der bl.a. blev tabt til englænderne i 1807. Bevoksningerne er anlagt i perioden 1805-1840. Derudover er der en række andre endnu ældre ege og bøge, som er bevaret fra tiden, før det egentlige skovbrug startede. De ældste bøge er således op mod 300 år gamle.

Kort 2. Naturnationalpark Gribbskov: Løvskog, nåleskov og lysåbne arealer.

Tabel 1. Arealssammendrag Naturnationalpark Gribsskov, status primo 2021.

Areal i hektar	Bøg	Eg	Andet løvtræ	Rødgran	Andet nåletræ	§3 natur	Lysåbne arealer ¹	Total
Naturnationalpark Gribsskov	318	142	73	444	45	139	165	1.326

¹ Lysåbne arealer omfatter bl.a. slette og tidligere omdriftsarealer.

Gribsskøvs skovsumpe/skovbevoksede moser er kendt blandt både botanikere og entomologer (insektinteresserede). De næringsfattige vådområder har flere steder fine lysåbne partier og rummer store naturværdier. Blandt de større skovbevoksede moser kan nævnes Buresø og Maglemosen.

Tilgroning mindsker solindstrålingen og giver derfor ikke optimale levevilkår for mange arter af karplanter og insekter. Der har derfor været gennemført jævnlig naturforvaltning flere steder. Buresø rummer f.eks. et område, der er registreret som habitatnaturtypen hængesæk, hvor der løbende er blevet ryddet selvsået rødgran. Tilgroning har medvirket til tilbagegang for flere sommerfugle tilknyttet moser, som eksempelvis mose-perlemorsommerfugl, bølle-blåfugl og moserandøje.

En række af naturnationalparkens søer og vådområder er helt eller delvist retableret i årene fra ca. 1990 og frem, som led i en generel indsats for at genetablere naturlige hydrologiske forhold.

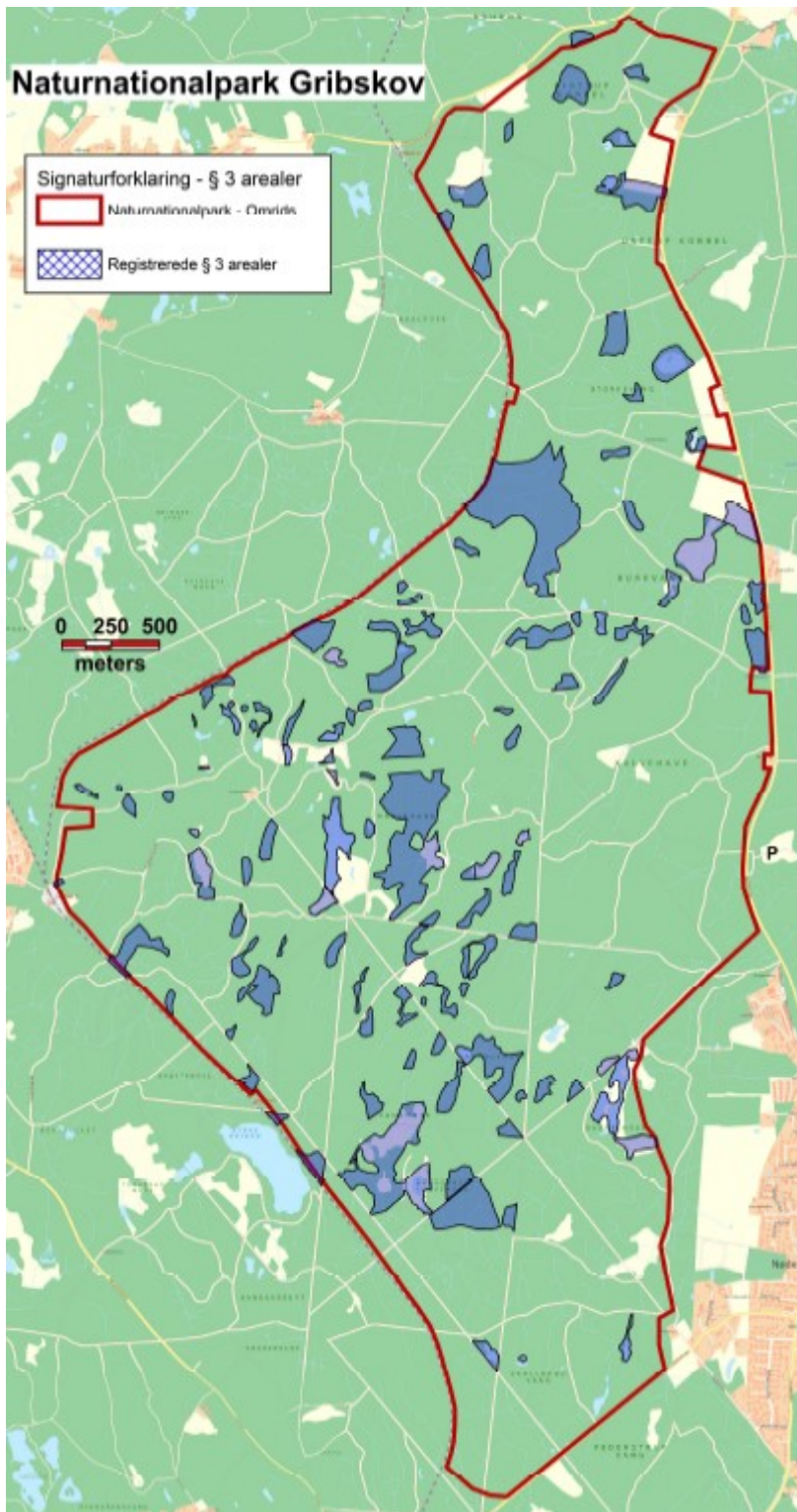
En række lysåbne arealer er etableret ved rydning af skov i de senere år med henblik på at etablere forbindelseslinjer mellem skovens lysåbne naturområder. Hidtil er sletter og vejkanter slået mekanisk en gang årligt (august/september).

2.1.2 §3-beskyttet natur

En lang række arealer i og omkring naturnationalparken er beskyttet natur efter naturbeskyttelseslovens §3. I naturnationalparken bemærkes især den store forekomst af beskyttede mosearealer. Det er både store moseflader (bl.a. Maglemosen og Buresø) men også et stort antal mindre moser fordelt over naturnationalparken. Moser og vådområder følger lavningerne langs Gribsskøvs typiske nord-sydgående bakkedrag. Dertil kommer flere beskyttede enge og søer. Mange af de §3-registrerede vådområder er etableret ved lukning af grøfter gennem de seneste 20-25 år. Det åbne landskab og skovområderne omkring Gribsskov rummer også mange beskyttede naturområder.

Hovedparten af grøfterne i Gribsskov er registreret som §3-beskyttet natur (vandløb).

Foruden §3-registreringerne er der kortlagt to arealer med naturmæssig særlig værdifuld skov jf. Skovlovens §25. Det drejer sig om to forekomster af §25 skovtyperne løvskov (1,4 ha) hhv. skovfyr (0,7 ha) med stor strukturel variation. §3 arealerne fremgår af kort 3.

Kort 3. Arealer beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens §3.

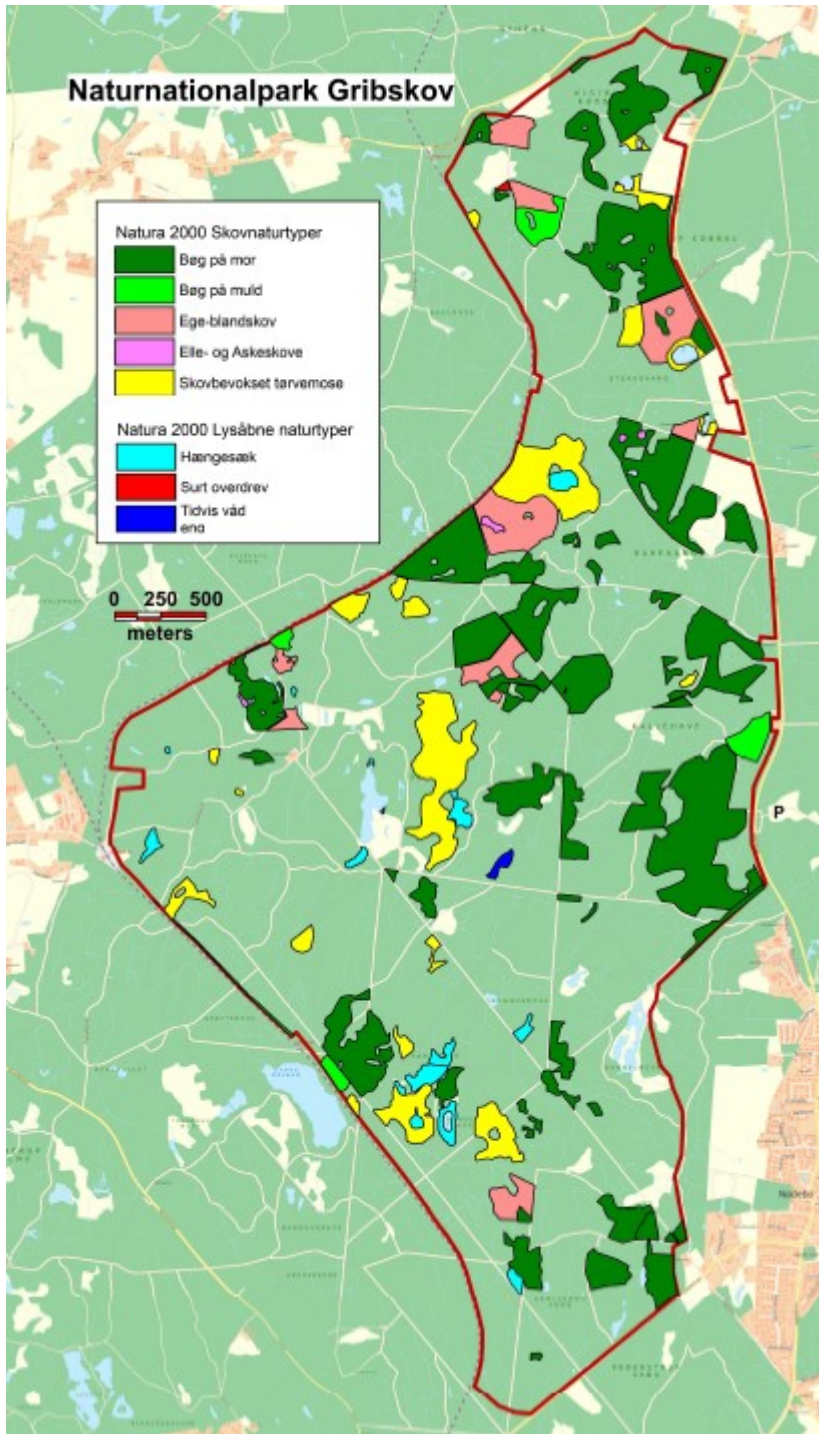
2.1.3 Natura 2000

Gribskov er en del af Natura 2000 område nr. 133, "Gribskov, Esrum Sø, Esrum Å og Snævret skov". Natura 2000 området består af habitatområderne nr. H117 "Gribskov", nr. H190 "Esrum Sø, Esrum Å og Snævret Skov" og fuglebeskyttelsesområde nr. F108 "Gribskov". Naturnationalpark Gribskov er omfattet af ovennævnte habitatområde og fuglebeskyttelsesområde.

Udpegningsgrundlaget er opdateret i 2019. Forekomster og status er hentet fra seneste basisanalyse 2022-2027.

I Natura 2000-området er i alt 19 habitatnaturtyper repræsenteret, og heraf er de 8 repræsenteret i naturnationalparken. Det største areal udgøres af skovnaturtyperne bøg på mor og skovbevokset tørvemose. Forekomsterne af skovnaturtypen bøg på mor i Natura 2000-område nr. 133 udgør ca. 10% af skovnaturtypens forekomst i den biogeografiske region i Danmark og er således af væsentlig national betydning.

I kort 4 ses de registrerede arealer med habitatnaturtyper i naturnationalparken. Registreringerne omfatter betydelige arealer med habitatnaturtyperne bøg på mor, egeblandskov og skovbevokset tørvemose.

Kort 4. Habitatnaturtypeudpegninger i naturnationalparken.

Tabel 2. Naturtyper fra Natura2000 områdets udpegningsgrundlag, som forekommer i naturnationalparken. Særligt prioriterede naturtyper og arter er markeret med *. Naturtilstanden er opgjort i 5 tilstandsklasser, hvor I (høj) og V (dårlig) er værst. Data er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027.

Naturtype	Naturtype kode	Areal indenfor NNP/andel af samlet areal i N2000 området	Fordeling til naturtilstand Antal ha	Planlagte indsatser i N2000-plejeplan
Surt overdrev*	(6230)	0,3 ha / 2%	II: 0,3 ha	Græsning og afbrænding.
Tidvis våd eng	(6410)	0,9 ha / 11%	IV: 0,9 ha	Rydning af opvækst, græsning og slæt.
Hængesæk	(7140)	11,1 ha / 58%	I: 1,4 ha II: 3,2 ha III: 6,5 ha	Rydning af opvækst, græsning og slåning.
Bøg på mor	(9110)	206 ha / 20%	Ej vurderet	Urørt skov, ingen jordbearbejdning, bevarelse af store træer til henfald, græsningsskov.
Bøg på muld	(9130)	11 ha / 14%	Ej vurderet	Urørt skov, ingen jordbearbejdning, bevarelse af store træer til henfald, græsningsskov.
Ege-blandskov	(9160)	35 ha / 13%	Ej vurderet	Urørt skov, bevarelse af store træer til henfald, græsningsskov.
Skovbevokset tørvemose*	(91D0)	61 ha / 42%	Ej vurderet	Urørt skov, ophør af afvanding, bevarelse af store træer til henfald.
Elle- og askeskov*	(91E0)	1 ha / 1%	Ej vurderet	Urørt skov, ophør af afvanding, bevarelse af store træer til henfald, græsningsskov.

Tabel 3. Arter fra Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, som forekommer i naturnationalparken. Y = ynglefugl. Særligt prioriterede arter i henhold til EU direktiverne er markeret med *. Trusselvurdering er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027.

Artsnavn	Artskode	Trusler	Økologiske behov
Grøn buxbaumia (art af bladmos)	1386	Ingen. Der findes mange egnede voksesteder i Gribskov.	Sur jordbund på gamle skovvejsskrænter, i tilknytning til aldrende granstubbe i ældre bøgeskov med indslag af rødgran eller ædelgran, eller i lysstillede områder i rød- og ædelgranbevoksninger
Stor vandsalamander	1166	Ingen. Ret udbredt i Gribskov, især uden for de mest næringsfattige og sure centrale dele af skoven	Lysåbne vandhuller af varierende størrelse. Rastelokaliteter i umiddelbar nærhed af vandhullerne.
Fiskeørn (Y)		Sky fugl som især i etableringsfasen og yngleperioden er sårbar over for forstyrrelser.	Egnede redetræer og fødesøgningsmuligheder.
Rød glente (Y)		Forstyrrelser i yngletiden.	Egnede redetræer. Mosaiklandskab
Hvepsevåge (Y)*		Ikke aktuelle trusler i området.	Ældre løvskov med store, gamle bøge og lysninger.
Sortspætte (Y)*		Ikke aktuelle trusler i området, men kan trues hvis nåleskovaarealet falder under et vist niveau.	Blandskov med gamle løvtræer og ældre nåleskov med dødt ved.
Hedelærke (Y)		Ikke væsentlige aktuelle trusler.	Åbne arealer med blottet jord- og sandflader nær nåleskovabevoksninger.
Røddrygget tornskade (Y)*		Ikke væsentlige aktuelle trusler.	Rydninger og lysåbne arealer med spredte buske eller krat.
Stor kærguldsmed	1042	Har ikke en stabil forekomst i området. Genskabelse af lavvandede søer øger antallet af egnede lokaliteter. Ingen trusler mod artens fortsatte tilstedeværelse i området.	Solrige levesteder med rig undervandsvegetation i rene, næringsfattige/svagt næringsfattige stillestående søer, brunvandede skovsøer og gamle tørvegrave. Arten er ikke stedfast og findes på forskellige, egnede lokaliteter fra år til år.

Natura 2000-planen for området beskriver en række modsatrettede naturinteresser i området. Relevante for naturnationalparken er følgende:

- Der ses opvækst af træer og buske i lysåbne naturtyper, som nogle steder vil kunne udvikle sig til skovnaturtyper, men det prioriteres højere at sikre areal og tilstand af de lysåbne naturtyper (end at lade dem udvikle sig til skovnaturtyper).
- Forekomster af skovbevoksede tørvemoser kan nedprioriteres til fordel for hængesæk, hvor det ikke modvirker opfyldelse af andre af planens målsætninger. Så vidt muligt bevares gamle bevoksninger af skovbevokset tørvemose. Enkelttræer med betydning for flagermus bevares.
- I forbindelse med rydning af opvoksende buske og træer på tidvis våd eng og surt overdrev bør der bevares enkelte gamle værdifulde krat, så der opretholdes yngle- og fourageringsmuligheder for røddrygget tornskade.

2.1.4 Bilag IV-arter

Flere arter af flagermus, der alle er omfattet af bilag IV, lever i Gribskov. Det gælder vandflagermus, skimmelflagermus, sydflagermus, brunflagermus, langøret flagermus, dværgflagermus og troldflagermus. Bortset fra sydflagermus og skimmelflagermus benytter disse arter i større eller mindre omfang hulheder i træer til yngle- eller rasteområde.

Bæveren blev udsat ved Arresø over en årrække fra 2009 og frem. Arten har siden etableret bestande flere steder i Nordsjælland. Bæveren er begyndt at bevæge sig ind i Gribskovkomplekset via vandvejene fra vest og sydvest, og den forventes også på sigt at kunne etablere en bestand i naturnationalparken.

Grøn mosaikguldsmed ses jævnligt i Gribskovkomplekset, og også i naturnationalparken, og stor kærguldsmed er fundet i Gribskov uden for naturnationalparken. Arten er ikke stedfast og findes fra år til år på egnede lokaliteter, som også naturnationalparken rummer flere af.

Blandt padderne på bilag IV kendes forekomst af spidssnudet frø, springfrø og stor vandsalamander fra Gribskov. Springfrø er knyttet til løvskov og blandskov, og til vandhullerne i disse skovtyper.

2.1.5 Truede og sjældne arter

Udpegningen af naturnationalparken er sket i forlængelse af udlægningen af biodiversitetsskov. Udlægningen af biodiversitetsskov bygger på flere forskellige analyser, herunder et erhvervs-ph.d. projekt 2015-2018, som bl.a. sammenstillede fund af truede arter (fra Rødlisten 2010) i Danmark fra 1991-2015 og arternes økologiske behov. Områdets truede arter vises i Bilag 1 opdelt efter, om de er truet globalt, på EU-niveau eller alene i Danmark. Tabellerne er sorteret efter arternes hyppighed, så arter kendt fra færrest statskove kommer først. Bemærk, at data ikke er opdaterede med seneste rødliste (2019), og der ikke er angivet årstal for seneste fund, således at nogle arter kan være kommet til eller forsvundet fra området. I forbindelse med myndighedsbehandlingen af naturnationalparken vil der blive benyttet opdaterede data.

Listerne over truede arter, som kendes fra naturnationalparken i Gribskov viser, at naturnationalparken rummer et betydeligt antal truede arter. Det er dels en meget lang række arter afhængige af mere eller mindre lysåbne vådområder eller af en blanding mellem skov og lysåben natur, dels er nogle arter knyttet til områdets lysninger og sletter, og endelig er mange arter afhængige af gammel mere eller mindre lysåben skov – både løv- og nåleskov. Der er registreret 23 truede arter knyttet til dødt ved, heraf flere med behov for nåletræ og dertil arten sortspætte, som har behov for både nåletræer og løvtræer. Yderligere en række af arterne er knyttet til nåleskov, herunder gran, lærk og fyr. Fx fiskeørn og havørn, som ofte har deres reder i skovens nåletræer. De mest sjældne arter er de globalt truede blank gæstemyre og *Ampedus hjorti* (egeskovsmælder), som er knyttet henholdsvis til tuer af rød skovmyre i nåleskov og til gamle veteranløvtræer af især eg, bøg og el og ask. Desuden er der kendte forekomster af 5 globalt truede arter af svampe, laver og biller, som ikke kendes fra andre af Naturstyrelsens arealer end naturnationalpark Gribskov.

De truede og sjældne arter i naturnationalparken er – i forhold til arterne i de øvrige dele af Gribskovkomplekset – karakteriseret ved at være knyttet til mere næringsfattig jordbund og større forekomster af nåletræ.

2.1.6 Landskabelige og hydrologiske forhold

Naturnationalpark Gribskov ligger som den centrale kerne af Gribskov-komplekset, som sammen med Esrum Sø udgør et af landets største sammenhængende skov- og naturområder.

Med etablering af engsøerne ved Alsønderup og Solbjerg i 1990'erne er der efterhånden etableret en naturmæssig sammenhæng mellem Gribskov/Esrum Sø og Arresø. Tilsvarende vil genskabelsen af Søborg Sø nord for Gribskov på længere sigt åbne en naturmæssig sammenhæng mellem Gribskov/Esrum Sø og Nordkysten.

Gribskov dækker den landskabelige højderyg i Nordsjælland mellem på den ene side det lave og tidligt opdyrkede agerland vestpå mod Arresø og Tisvilde Hegn, og på den anden side Esrum Sø med det kuperede, mere skovrige landskab østpå mod Øresund. I kort 5 ses det historiske landskab i de høje målebordsblade (1842-1899).

Højderyggen er den nordlige del af den store nordsjællandske randmorænebue, der strækker sig sydpå igennem de store skove Store Dyrehave, Tokkekøb Hegn og Ravnsholt til Rude Skov, og som kan ses viden om i regionen. Landskabets karakteristiske nord-sydlige orientering med parallelt løbende bakkerygge og lavninger genfindes både inde i skoven og i den tilstødende Esrum Sø. Det kuperede område Ulvedalssletterne midt i Gribskov giver et godt indtryk af det oprindelige landskab.

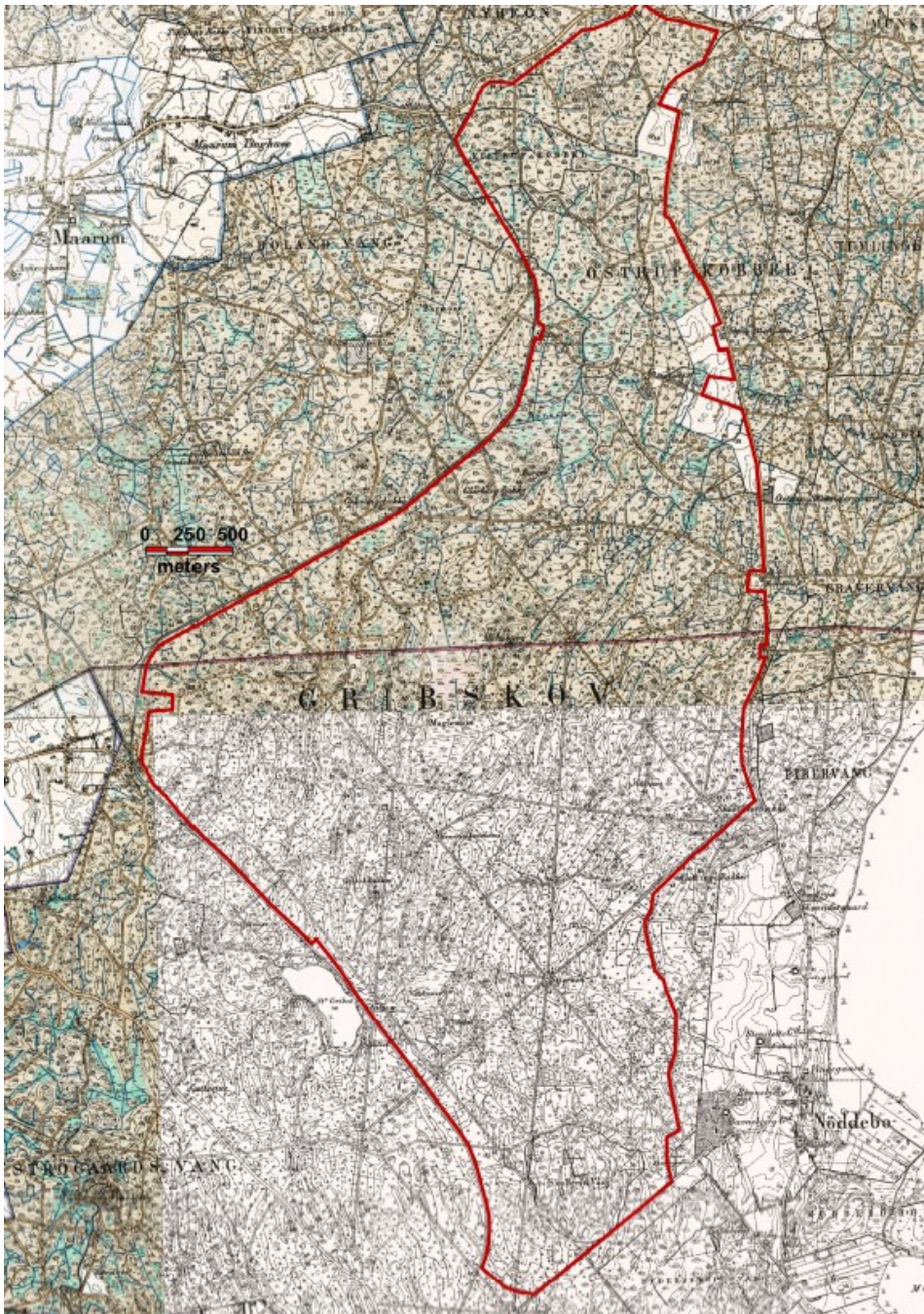
Naturnationalparken ligger hovedsageligt i de mere grusede og næringsfattige dele af Gribskov, idet området nærmest Nødebo dog består af mere frodige moræneaflejringer. Mellem randmorænebakkerne ligger lavbundsarealer med ferskvandstørv, som næsten alle er, har været – eller har været forsøgt - drænet.

På et militært kort fra 1857 (Kvartermesterens kort) er vådområder, som kunne genere troppebevægelser, detaljeret indtegnet. Næsten en fjerdedel af Gribskov var på det tidspunkt kortlagt som søer og vådområder. Allerede da var dele af skoven søgt drænet, og siden blev der over en periode på næsten 150 år gravet 500 km grøfter, primært for at forbedre mulighederne for træproduktion. Den vedholdende dræningsindsats reducerede omfanget af vådområder i Gribskov markant, og i årene frem mod 1990 var omfanget af vådområder reduceret fra de ca. 25% (ca. 1.400 ha) kortlagt i 1857, til 3% (175 ha). Sidenhen har Naturstyrelsen foretaget en omfattende genopretning af hydrologien i området.

I de første år havde genopretningen særligt fokus på de arealer, som var udpeget i medfør af Naturskogsstrategien. Med projekt Rigere Skov i 1995 og indførelse af naturnær skovdrift i 2005 blev resten af Gribskov inddraget. I 2020 var der genskabt ca. 400 ha vådområder, så der i dag er 10 % vådområder i Gribskovkomplekset. I naturnationalparken er andelen af vådområder større end i andre af Gribskov-komplekset.

Indsatsen for at retablere de hydrologiske forhold i Gribskov begynder at være tydelige i skovbilledet. Efterhånden er der ved at opstå en mosaikstruktur i skoven, hvor skovbevoksningerne veksler med vådområder og lysåbne, tørre naturtyper.

Gadevang og Nødebo ligger som bymæssige bebyggelser i den sydlige udkant af Gribskovkomplekset, mens Mårum og Kagerup ligger som spredt bymæssig bebyggelse i skovområdets vestlige kant. Mod nord ligger Esbønderup.

Kort 5. Høje målebordsblade 1842-1899.

2.1.7 Rekreativ infrastruktur

Gribskov bruges hyppigt af borgerne fra de omkringliggende byer, men tiltrækker i stigende grad besøgende fra hele hovedstadsområdet.

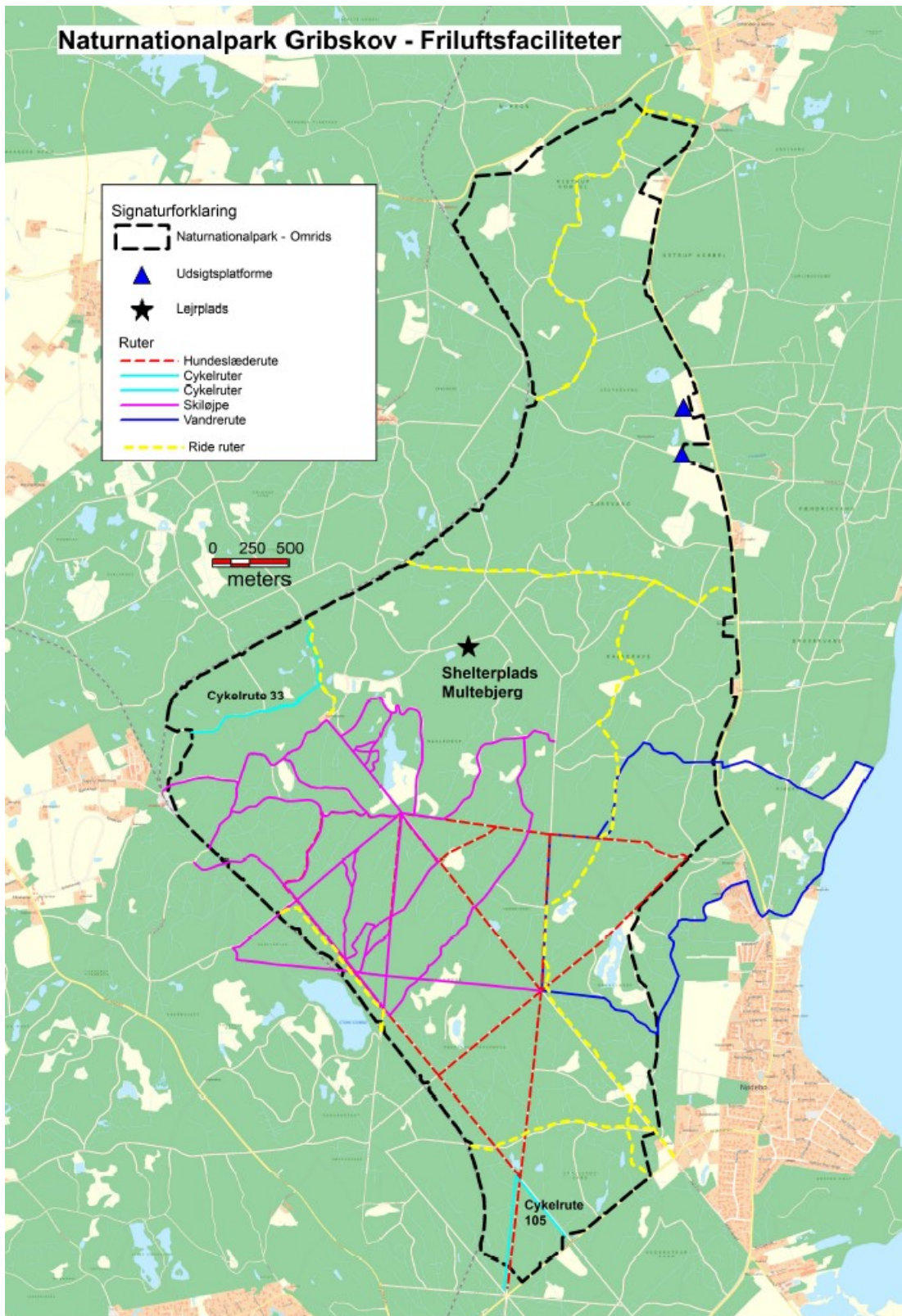
Gribskov-komplekset er let at komme til med bil, cykel eller offentlig transport. Selve naturnationalparken har direkte adgang fra offentlige veje: Gillelejevvej mod øst, Frederiksværksvej mod nord og Kildeportvej i syd. P-pladserne i naturnationalparkens udkant er forsynet med et velkomstskilt med kort over skoven, og er udgangspunkt for flere afmærkede vandreruter. Området er rigt forsynet med skovveje og stier. Der er

udgivet vandretursfoldere med afmærkede vandreture, samt temafoldere om bl.a. ridning og parforcejagtlandskabet, ligesom yderligere information om områdets natur og oplevelsesmuligheder kan findes på Naturstyrelsens og nationalparkens digitale platforme.

Gribskov er lukket for bilkørsel, og størstedelen af brugerne færdes til fods eller på cykel. En betydelig del af færdslen sker på stier og skovveje, men fladefærdsel bl.a. knyttet til samling af svampe, urter, kogler, mos mm. har fået stigende omfang i de senere år. Cykelruter og ridestier går gennem eller berører naturnationalparken. Der er ikke afmærkede MTB-spor i naturnationalparken, men området er meget brugt af MTB-kørere. Der køres med slædehunde på en fast del af skovvejene i den sydlige del af naturnationalparkens område.

Der findes en enkelt lejrplads (Mullebjerg) i naturnationalparken, som især bruges af skoler, spejdere og andre organiserede grupper. Flere af områdets skovveje har belægning, så de fungerer som handicapvenlige vandrestier. Ved Gillelejevej ligger der grillplads, udsigtsplatforme mv., som er særligt udformet til kørestolsbrugere. Der er et forholdsvis lavt antal faciliteter inden for naturnationalparken i forhold Nordsjællands skove generelt – hvilket afspejler en målrettet indsats for at lede friluftaktiviteterne væk fra de mest sårbare naturområder. Områdets faciliteter plejes/vedligeholdes med slåning, maling af træværk, rydning af opvækst og fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer og friluftsfaciliteter.

Nuværende faciliteter og ruter i området fremgår af kort 6.

Kort 6. Nuværende friluftsfaciliteter.

Flere foreninger (bl.a. orienteringsløbere og vandrere), har Gribskov som udgangspunkt for deres aktiviteter og bruger også området inden for naturnationalparken. I den vestlige del af naturnationalparken

præpareres langrendsløjper i samarbejde med Københavns Skiklub, når der er sne nok til det. Mange ryttere benytter naturnationalparken. I 2020 er der dannet to ridelaug (Gribskov Nord og Syd) som bl.a. vedligeholder ridestierne.

Gribskov er udgangspunkt for en række motionsarrangementer som orienteringsløb, motionsløb, marcher, skiløb, MTB-løb, rulleskøjteløb mm. Der afvikles årligt mere end 100 anmeldte arrangementer af forskellig art, som kræver tilladelse fra Naturstyrelsen Nordsjælland, gennem de seneste 5 år med årligt 10-20.000 deltagere i Gribskov-komplekset. Disse arrangementer tager ofte udgangspunkt fra en række stævnepladser, som er placeret strategisk ift. transport/logistik. En enkelt stævneplads ligger i kanten af naturnationalparken ved Frederiksværksvej ved det tidligere Gåsehus.

Dyrelivet i Gribskov har på flere måder betydning ift. friluftslivet, og ynglende rovfugle har i perioder ført til, at visse områder med baggrund i naturbeskyttelsesloven har været afspærret i fuglenes yngleperiode.

2.1.8 Fredet kultur- og verdensarv

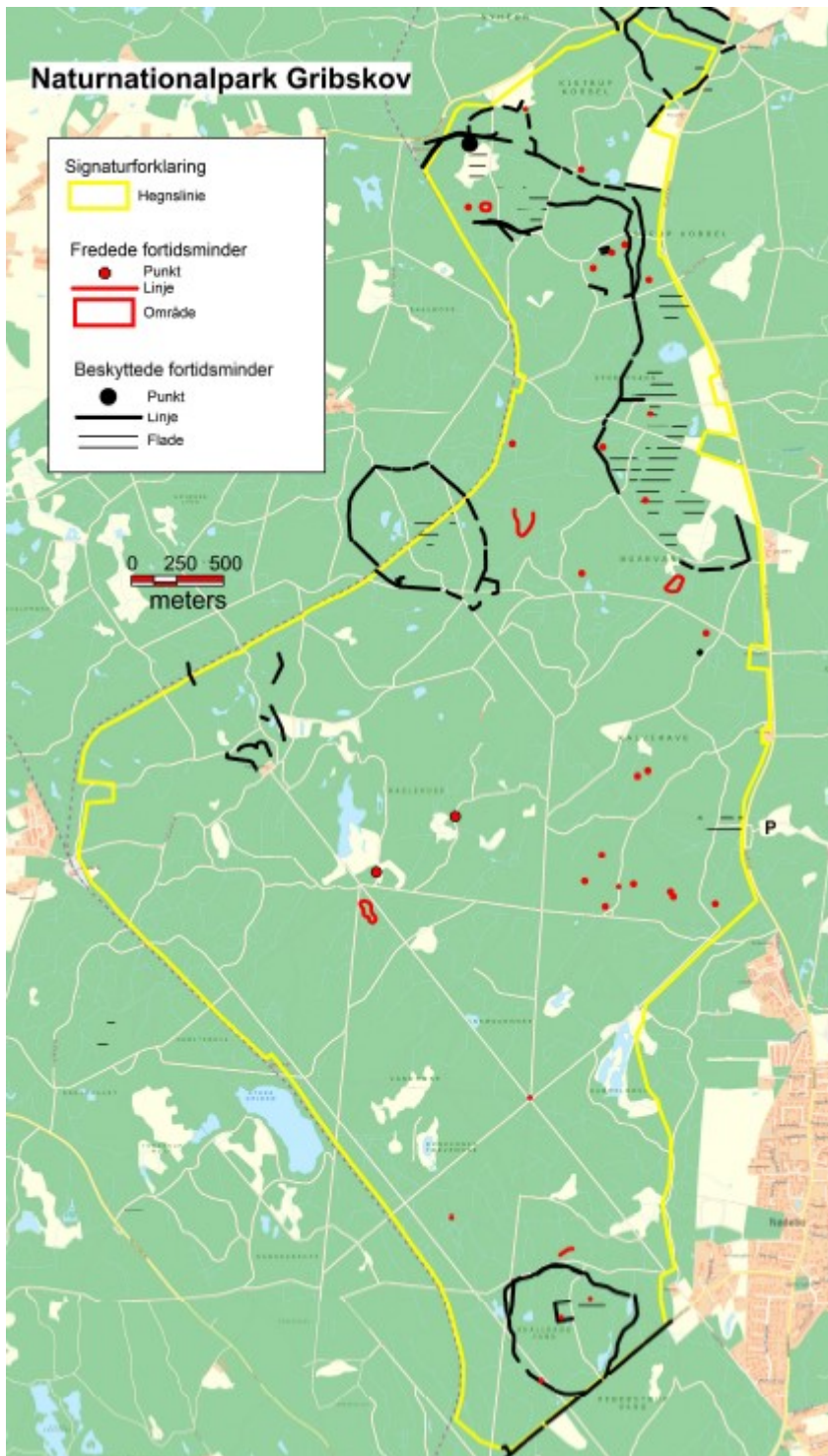
I Gribskov findes en lang række velbevarede spor og levn fra fortiden. I næsten 1000 år har området været samlet på relativt få ejere, hvilket har været med til at beskytte skoven mod den rydning og kultivering, som ellers kendetegner mange af landets øvrige oprindelige skovområder.

Efter Reformationen i 1536 overgik kirkens jordegods til kongemagten, og gennem 1560'erne samledes jordegodset til en stor samlet "vildtbane" i Nordsjælland. Ved afskaffelsen af enevældet og indførelsen af grundloven bevarede kongehuset jagtretten i skovene som kongeligt regale.

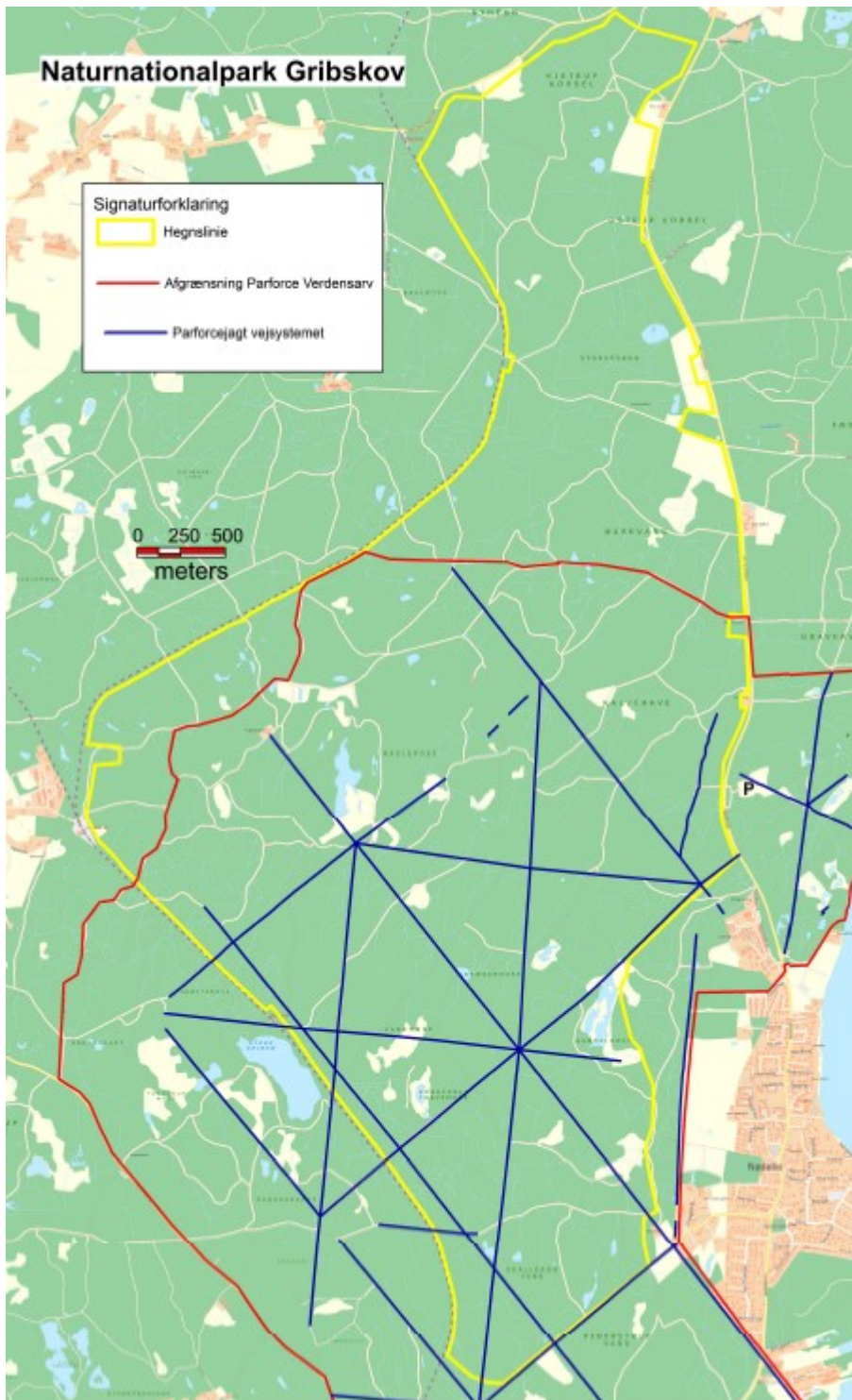
I kort 7 ses de beskyttede kulturhistoriske elementer i naturnationalparken, og i kort 8 Parforcelandskabet omfattet af Unesco-udpegning, der blev gennemført i 2016.

Inden for afgrænsningen af naturnationalparken er der registreret 33 fredede fortidsminder samt mange sten- og jorddiger. De kulturhistoriske levn omfatter en række forskellige fortidsmindekategorier:

- Gård-/landsbytomter ved Skallerød, Kalvehavehus og Fuglsangshuse med synlige rester i form af gårdtomter, brønde, skeldiger og velbevarede spor af agersystemer. 95 % af alle agersporene er højryggede agre – dvs. fra perioden ca. 1200-1850. Der ligger kun en enkelt registreret flade med oldtidsagre (jernalderagre) inden for naturnationalparken.
- En række gravhøje, røser samt en enkelt dysse. Gravhøje, røser og dysse er fra perioden yngre stenalder og ældre bronzealder, eller perioden ca. 3500 – 1000 f.kr.
- Flere kulmiletomter/kulsvierpladser, som er et helt særligt kulturspor knyttet til Nordsjælland. Kulsvierhistorien hører hjemme i historisk tid dvs. fra middelalder og frem til 1800-tallet.
- Borgen ved Buresø, som er resterne af en tilflugtsborg fra jernalder/tidlige middelalder
- Stenlægninger/jernaldergravfeltet ved Femkorset
- Dæmninger fra opstemninger af vand.
- Sagn- og mindsten.
- Parforcejagtvejssystemet anlagt i slutningen af 1600-tallet til anvendelse for de kongelige parforcejagter, der er udpeget som UNESCO verdensarv.
- Diger og vange fra stuttedriften og det militære rytteri.
- Koldkrigsspor i form af de resterende dele af radaranlægget på Gribskovs højeste punkt ved Multebjerg.

Kort 7. Fredede og beskyttede fortidsminder og andre kulturhistoriske spor.

Kort 8. Området omfattet af Unesco-udpegning.

Yderligere forekommer der levende fortidsminder, som ikke har status af fortidsminder i museumslovens forstand. Det er eksempelvis gamle enkeltstående ege, særlige bevoksninger som rester af von Langens Plantage, flådeegge samt elletrunter i gamle enghaver.

2.1.9 Forholdet til lovgivning

Regeringen fremsætter lovforslag om etablering af naturnationalparker. Lovforslaget indeholder en række ændringsforslag til bl.a. skovloven og naturbeskyttelsesloven, der vil smidiggøre etableringen af naturnationalparker. Etablering af naturnationalpark Gribskov vil herudover være afhængig af en række tilladelser og dispensationer fra anden lovgivning. Naturstyrelsen vurderer således, at opførelse af heget vil kræve en række tilladelser/dispensationer, ligesom udsætning af dyr, genopretning af den naturlige hydrologi, visse biodiversitetsfremmende indsatser og anlæg af friluftsfaciliteter kan være betinget af tilladelser/dispensationer fra gældende lovgivning.

I forbindelse med driften af naturnationalparken, vil der i anden lovgivning være en række krav, der sætter rammerne for aktiviteterne i naturnationalparken. Det vil eksempelvis omfatte regler for tilsyn med de udsatte dyr, opfyldelse af Natura2000 planerne og forpligtelser ift. beskyttede naturtyper, fredninger og beskyttet kulturarv.

2.1.10 Forholdet til øvrig planlægning for området

Gribskov er en del af Natura 2000 område nr. 133, "Gribskov, Esrum Sø, Esrum Å og Snævret skov". Området består af habitatområde nr. H117 "Gribskov" og fuglebeskyttelsesområde nr. F108 "Gribskov".

Området omfatter landzonearealer i Hillerød og Gribskov Kommuner, og indgår i begge kommuneplaner som naturbeskyttelsesområde og bevaringsværdigt landskab. I Gribskovs kommuneplan desuden som "større sammenhængende landskab". Dele af den sydlige og vestlige del af Gribskov er endvidere udpeget som havende "Specifik geologisk bevaringsværdi".

Gribskov udgør et naturmæssigt kerneområde i Nationalpark Kongernes Nordsjælland, og der er henvist til Naturnationalpark Gribskov i Nationalparkplan 2020-2026. Her står der bl.a. "Nationalparkfonden vil i samarbejde med Naturstyrelsen og i forbindelse med styrelsens forvaltningsplaner og udvikling af en naturnationalpark i Gribskov arbejde for at fremme projekter, der øger den biologiske mangfoldighed i de skove, som er udpeget som urørt skov og anden biodiversitetsskov".

Der er ingen deklarationsfredninger eller vildtreservater i det udpegede område af Gribskov. Maglemosen er omfattet af en administrativ fredning fra 1913.

Gribskov ligger i et område med drikkevandsinteresser. Der er ingen råstofinteresser i området.

2.2 Planlagte tiltag og anlæg

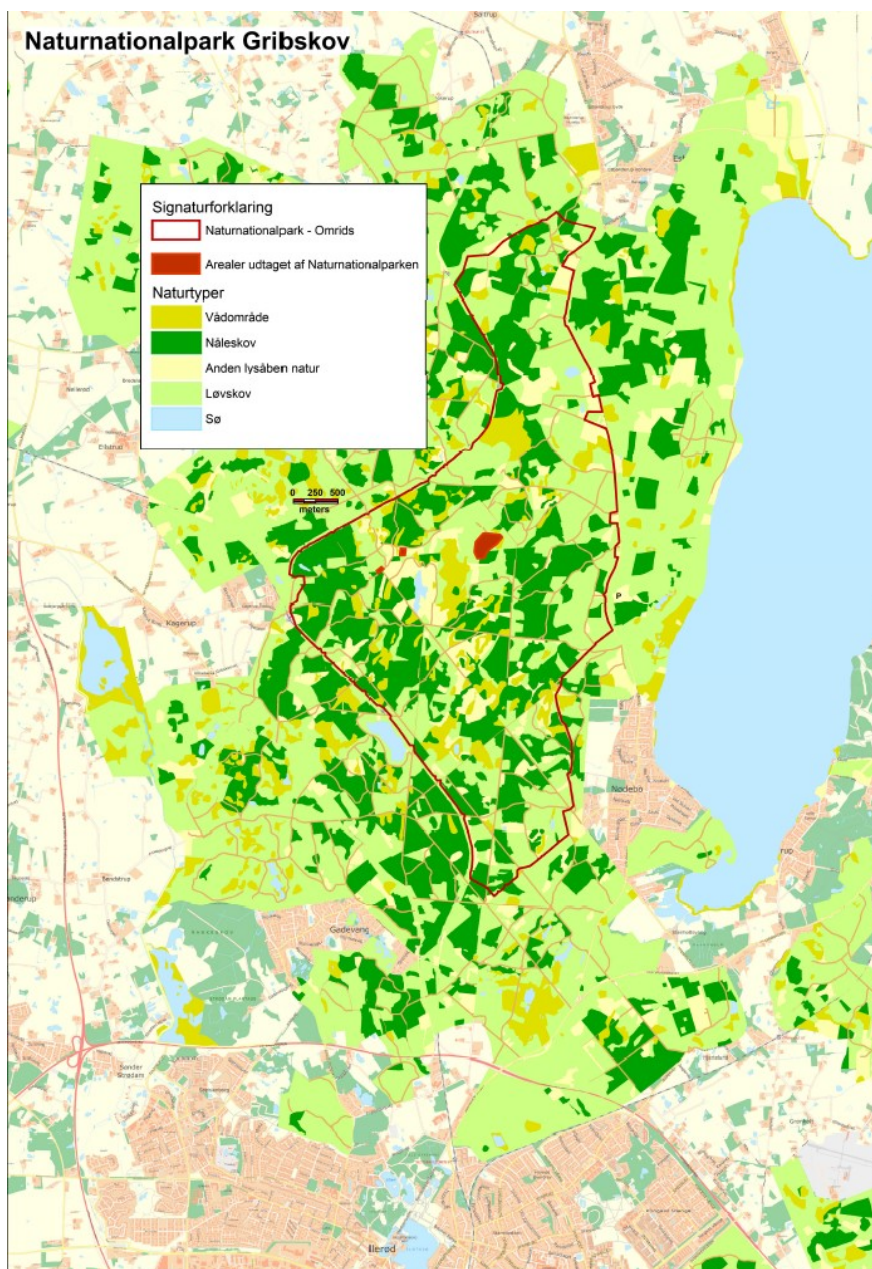
2.2.1 Naturnationalparkens geografiske afgrænsning

Naturnationalpark Gribskov omfatter de centrale dele af Gribskov, som alle er statsejede og forvaltes af Naturstyrelsen. Mod nord afgrænses området af Frederiksværksvej, mod vest af Gribskovbanen. Mod syd afgrænses området af Kildeportvej og mod øst af Gillelejevej. Ved Haregab mod nord, grænser naturnationalparken op til 5 private matrikler, og vest for Nødebo op til yderligere 5 private nabomatrikler. Heget vil dermed forløbe mod private matrikler (men rykket ind på statens arealer for at sikre passage) på samlet set ca. 1,5 km ud af en samlet hegnslinje på ca. 20 km.

Naturnationalparken udgør ca. 1.300 ha.

Naturnationalparkens beliggenhed er på flere måder unik, idet den:

- ligger midt i en af Danmarks tættest befolkede egne
- ligger centralt i Gribskovkomplekset, som er et - under danske forhold - meget stort sammenhængende skov- og naturområde
- ikke gennemskæres af større veje eller jernbaner
- grænser op til ganske få private naboejendomme.

Kort 9. Naturnationalpark Gribskov. Et mindre areal omkring skovløberboligen Fulgsangshus samt ca. 6 ha omkring Forsvarets bygninger ved Multebjerg er for nærværende taget ud af naturnationalparkens areal. I forhold til Forsvaret vil Naturstyrelsen indlede drøftelser omkring arealerne, med henblik på at de fremadrettet vil kunne blive en fuldguldig del af naturnationalparken. Området omkring Multebjerg rummer blandt andet meget gammel bøgeskov, der er udlagt som urørt skov.

2.2.2 Udsætning af store planteædende pattedyr

Naturgrundlaget og de sjældne arter i naturnationalparken og i Gribskov i det hele taget er beskrevet i afsnit 2.1. Naturnationalparkens natur rummer vigtige naturtyper og sjældne og truede arter knyttet til både den sluttede løv- og granskov med strukturvariation og dødt ved, de helt gamle egetræer og de lysåbne, tørre og våde naturtyper. Men først og fremmest er det områdets størrelse og mosaikken af naturtyper, der er central for mange af de sjældne og truede arter.

I Gribskov ses i dag en betydelig udfordring med tilgroning. Træarter som især birk og rødgran er en del af områdets naturlige succession, og koloniserer hurtigt de lysåbne områder. Sporene efter græsning af den eksisterende bestand af hjortearter (sukahjort, dådyr og rådyr) ses de fleste steder i skoven. Men selv i de områder af Gribskov, hvor græsningstrykket fra hjortearterne er størst, ses det tydeligt, at græsningstrykket langt fra er højt nok til at understøtte en dynamisk vekselvirkning mellem skoven og de lysåbne arealer. Samme observation gør sig gældende i flere af de eksisterende indhegninger, hvor der afgræsses med heste eller kvæg som supplement til hjortearterne (som springer frit over husdyrhegnene). For at understøtte et græsningstryk, som kan genetablere en mere dynamisk sammenhæng mellem skoven og den lysåbne natur og understøtte de økologiske gradienter som lys, fugtighed og næringsforhold, vil det derfor være nødvendigt at opretholde et græsningstryk, som er væsentligt højere end den nuværende græsning af hjortearterne.

Uden øget græsning eller alternativt en mekanisk slåning vil selv forholdsvis våde arealer gro til i birk og rødgran. For de tørre lysåbne arealer vil den naturlige succession på langt sigt føre dem i retning af bøgeskov. Græsning vil derfor være helt centralt for at fremme habitatdiversiteten og opretholde en langsigtet dynamisk vekselvirkning mellem skoven og den lysåbne natur. En vekselvirkning, som på langt sigt sikrer plads til de af områdets sjældne og truede arter, der er afhængige af de mere lysåbne naturtyper og de føromtalte økologiske gradienter.

Hver art af de planteædende store pattedyr har deres egen fødesøgningsstrategi og biologiske egenskaber, og hver art påvirker derfor naturen forskelligt. En øget bestand af de eksisterende fritlevende hjortearter i naturnationalparken vil derfor ikke alene kunne sikre en naturlig (nødvendig) habitatdiversitet, da hjortearternes græsningsmåde ligger for tæt op ad hinanden.

Rådyr og elg har udpræget 'browser'-adfærd – dvs. æder blade, skud, grene m.m. af vedplanterne – hvilket er særligt vigtigt i skovlandskaberne. På grund af størrelse og levevis er rådyrenes græsningseffekt imidlertid ubetydelig sammenlignet med elgen. Kreaturer og heste har en udpræget græsser-adfærd, og dyrenes størrelse og deres flokadfærd betyder, at de har betydelig indvirkning på naturen. Midt imellem disse yderpunkter findes krondyr, dådyr og sukahjort, hvor krondyret dog er mere 'browsende' end de øvrige.

En mere detaljeret gennemgang af biodiversitetseffekter, herunder græsningstryk af rewilding findes i rapporterne "Biodiversitetseffekter af rewilding"¹ og "Skovgræsning med biodiversitetsformål"².

¹ <https://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

² <https://forskningsbank.mfv.dk/soeg/publikation/pub/hent-fil/publication/skovgraesning-med-biodiversitetsformaal/>

Det er Naturstyrelsens vision at etablere græsningen, så der opnås et naturligt græsningsregime, hvilket med nuværende viden indebærer moderat og fluktuerende græsningstryk, som indledningsvist vurderes at svare til 70 kg græsningsdyr per hektar. De 70 kg græsningsdyr pr ha er vurderet på baggrund af de anbefalinger, som kommer fra danske forskere, baseret på at Gribskov ligger på relativt næringsfattig bund og har højt skovdække. Vurderingen er, at det aktuelle græsningspotentiale i det grusede centrale Gribskov er forholdsvist lavt, og endnu en del år vil domineres af de forstligt prægede bevoksninger af højskov. Hvorvidt de 70 kg/ha er et passende niveau for græsningstrykket på længere sigt, vil i praksis blive fulgt og evt. justeret efter etablering af hegn og udsætning af de store pattedyr.

Græsningsregimet foreslås baseret på en naturlig bestandstæthed af de eksisterende hjortearter i området (rådyr, dådyr og sikahjort), suppleret med udsætning af kronstyr og elg for at fremme 'browsing' og med udsætning af kreaturer for at fremme den egentlige græsning.

Elgen lever vildt bl.a. i vores nordlige nabolande, og er den største af de nulevende hjortearter i verden med en skulderhøjde på 2 m. Elgene færdes gerne i sumpede og våde områder, og finder deres føde her, hvor de andre hjortearter ikke kommer i samme grad. Elgene er i udpræget grad browsere, og kan medvirke til at mindske tilgroningen af bl.a. de lysåbne vådområder i Gribskov, som er en udbredt og voksende naturtype. Elgene er forholdsvis sky dyr, og lever solitært med undtagelse af parringsperioden, og når de har kalve.

Elgene hentes fra Sverige og kronstyr fra den statsejede Jægersborg Dyrehave. I Danmark er der allerede gjort erfaringer med udsætning af elge i den privatejede Lille Vildmose, som Naturstyrelsen har draget nytte af.

Kreaturerne skal være af en robust og rolig race, og der planlægges at have en ikke reproducerende bestand bestående af stude – evt. suppleret med kvier. Gældende og kommende regler i lovgivningen for mærkning af kreaturer medfører, at både voksne dyr og afkom skal mærkes med fx øremærker eller anden identifikation inden for en fastsat periode. Fødevarestyrelsen oplyser, at der ikke kan dispenseres fra dette krav. Naturstyrelsen vurderer, at det ikke vil være muligt at lokalisere og mærke kalve på så store og varierede arealer, som naturnationalparken i Gribskov omfatter. Arealerne er tillige for en stor del skovbevoksede med tæt skov og krat samt meget fugtige områder, hvilket vil vanskeliggøre lokaliseringen yderligere. Kreaturer holdes derfor i ikke reproducerende bestande og får således ikke afkom (stude, kvier eller goldkøer). Påvirkning af biodiversiteten vurderes i vid udstrækning at være den samme. Endelig vil fravalget af tyre og kalve mindske risikoen for konflikter med friluftslivet.

På længere sigt skal det således igen vurderes hvilke dyr, der bedst understøtter naturen i Naturnationalpark Gribskov – herunder om der eventuelt skal ske udsætning af heste, og om der fx skal anvendes reproducerende bestande af kreaturerne.

Et græsningstryk på 70 kg græsningsdyr per hektar svarer overslagsmæssigt til 50 stude, 10 elge, 450 kronstyr, 250 dådyr, 50 sikahjorte og 100 rådyr (se tabel nedenfor). Der forventes ved etablering af naturnationalparken at være 250 dådyr, 50 sikaer og 100 rådyr bag hegn, som suppleres med udsætning af 8 elge, 10 stude (+2 erfarne skovgræsningskøer) og 25 kronstyr. Den indledningsvise udsætning planlægges suppleret med yderligere 20 stude og 25 kronstyr i foråret 2023 og igen i foråret 2024. Den gradvise udsætning af dyr er begrundet dels i mulighederne for at skaffe egnede dyr, dels et ønske om at lade dyrene gradvist vænne sig til arealet, og endelig kan den gradvise udsætning medvirke til en forbedret alderssammensætning (især studene) og øget genetisk variation (kronstyr). Startbestanden af dådyr, sika og rådyr opgøres med en termisk tælling i foråret 2022.

Naturstyrelsen lægger ud med at udsætte et forholdsvist lille antal elge med henblik på at følge deres adfærd og udnyttelse af naturnationalparkens habitater, før der sker en evt. revurdering af bæreevnen og fordelene ved at have elge i systemet.

Græsningstrykket er at betragte som en sigtelinje og det er ikke givet, at man ender med den angivne fordeling af arter eller det beregnede antal dyr. Det er forventningen, at den eksisterende bestand af dådyr vil øges forholdsvist hurtigt allerede fra etableringen af naturnationalparken, mens de indledningsvist ret små udsætninger af elge og kronstyr vil udvikle sig langsommere. Startbestanden af de reproducerende bestande af eksisterende hjortearter og udsatte dyr vil være væsentligt lavere end 70 kg græsningsdyr per hektar. Med en gradvis bestandsopbygning er der mulighed for en løbende vurdering af såvel dyrenes tilstand, som hvor og hvordan de færdes på arealerne – herunder søger deres føde, og derved får indvirkning på naturen. Dermed skal det løbende vurderes, om der skal udtages individer og/eller arter og sættes andre arter ind i stedet, eller om der eksempelvis skal reguleres på forholdet mellem arterne.

Tabel 4. Græsningstryk på ca. 70 kg græsningsdyr per ha. Tal vedr. de enkelte dyrearters gennemsnitsvægt er hentet fra rapporten "Skovgræsning med biodiversitetsformål"³, bortset fra kronstyr, hvor der er anvendt danske erfaringstal.

	Nuværende bestandstæthed (efterår) af dådyr, sikahjort og rådyr
	10 elge
	Et "betydende" antal kronstyr
	Supplering med kvæg

Art	Vægt per dyr kg	Antal	Samlet vægt	Kg/ha
Kvæg	530	50	26.500	20,4
Elg	500	10	5.000	3,8
Kronstyr	100	450	45.000	34,6
Dådyr	52	250	13.000	10,0
Sikahjort	53	50	2.650	2,0
Rådyr	22	100	2.200	1,7
			94.350	72,6

³ <https://forskningsbank.mfv.dk/soeg/publikation/pub/vis/publication/skovgraesning-med-biodiversitetsformaal/>

2.2.3 Etablering af hegn

For at sikre et naturligt højt græsningstryk i naturnationalparken skal området hegnes. Sammensætningen af græsningsdyr som beskrevet i afsnit 2.2.2 vil fordrø et solidt hegn med en højde på 2,5 meter. Hegnet

Foto 1. Vildthejn af den type der vurderes egnet omkring naturnationalparken.

forventes at blive et vildthejn af stål, og med træpæle (robinietræ) (se foto 1). Hegnet planlægges forsynet med en eller to el-tråde på indersiden, så dyrene ikke presser hegnet i stykker ved at prøve at græsse igennem det eller bruger det til at kradse sig på. Hvis der skulle opstå problemer med, at strejfende hjorte forsøger at komme ind i hegnet i brunsttiden, kan der ligeledes etableres en ydre eltråd.

I forbindelse med etableringen af naturnationalparken nedtages eksisterende to-trådede elhegn, ligesom hovedparten af vildthejnene omkring skovplantningerne fjernes, dog med undtagelse af hegn omkring biodiversitetsindplantningerne (se afsnit 2.3.4).

Hegnet skal tillade mindre pattedyr så som hare, ræv, grævling og rådyr sikker passage af hegnet. En del dyr (især ræv, grævling mv.) kan skubbe/grave sig under hegnet, dertil kommer egentlige passager, som etableres med jævne mellemrum ved udvalgte spring i terrænet og ved dyrenes naturlige veksler.

Hvor hegnet passerer grøfter og vandløb, skal der være særlig opmærksomhed på at muliggøre passage af de mindre pattedyr – ikke mindst bæveren, som forventes at indfinde sig i naturnationalparken på sigt.

Hegnslinjen fremgår af kort 10, og følger overordnet naturnationalparkens ydre afgrænsning, dvs. kommuneveje og jernbaner. Den mere præcise fastlæggelse af hegnslinjen vil ske i løbet af foråret 2021. Herunder skitseres en række principper for placeringen.

Fastlæggelsen af hegnslinjens afstand til kommuneveje og jernbanelinjer vil blive genstand for en nærmere granskning. Der findes ikke entydige argumenter for, at et hegn tæt på hhv. længere fra vejen kan mindske omfanget af påkørsler af vildtet uden for naturnationalparken. Derfor vil afstanden mellem hegn og veje/baner blive fastlagt ud fra andre hensyn – herunder eksempelvis behovet for en transportlinje rundt om hegnet og brugernes mulighed for passage langs ydersiden af hegnet. På nogle strækninger af hegnslinjen vil hegnet derfor placeres med en afstand på 5-10 m fra vej/bane, og på andre strækninger med særlige behov for passage for borgerne – herunder ryttere – vil afstanden mellem hegn og vej/bane være større (op til 20-40 m). Herudover vil indgå særlige hensyn, hvor hegnet krydser beskyttede naturtyper og habitatnaturtyper (vådområder eller lysåben natur), og hvor der er æstetiske/oplevelsesmæssige forhold, der gør sig gældende.

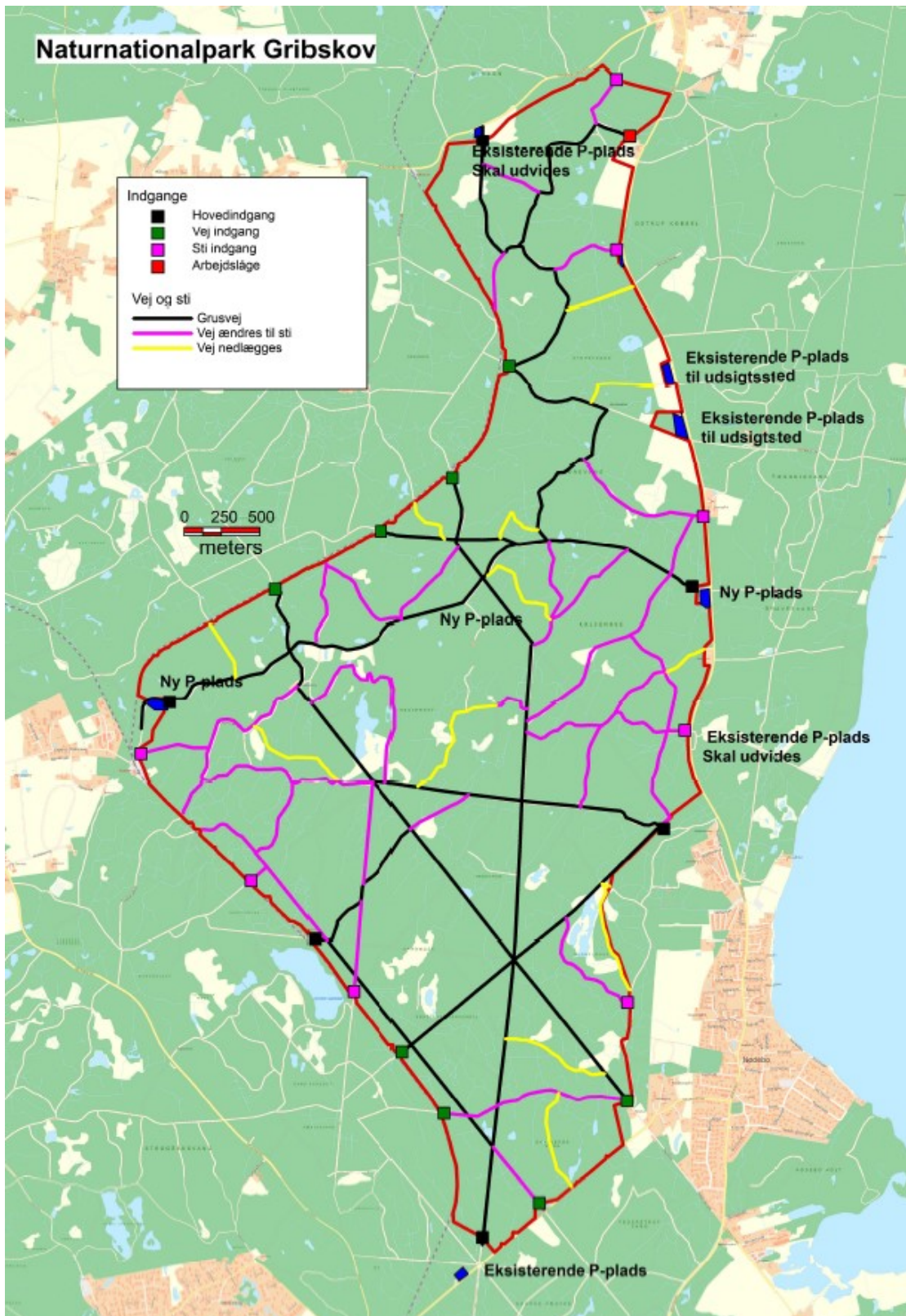
På de strækninger, hvor hegnet passerer omkring byerne Nødebo og Kagerup, vil det blive trukket tilbage, så der sikres en forholdsvist bred fri passage. Omkring byområderne er der særlig fokus på at etablere adgange ind i naturnationalparken og rundt omkring naturnationalparken, som respekterer de eksisterende bynære rekreative trafikmønstre. Den frie passage vil tilgodese brugernes færdsel uden for hegnet og sikre infrastrukturen i forhold til resten af Gribskov-komplekset. Samtidig vil den frie passage sikre vildtets muligheder for at bevæge sig i nord-syd gående retning på begge sider af naturnationalparken. Derudover vil boligen og haven omkring Fuglsanghus beliggende inde i naturnationalparken blive frahegnet.

Hegnslinjen vil i vidt muligt omfang kunne ledes uden om kendte forekomster af kulturhistoriske spor i området. Detailplanlægningen af hegnslinjen i Parforcejagtlandskabet, herunder hvor hegnslinjen krydser

parforcejagtvejene, vil ske i et tæt samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen og Sitemanageren for Parforcejagtlandskabet.

Der planlægges et antal indgange til naturnationalparken (se kort 10) både fra offentlige veje og fra de resterende dele af Gribskov. En række indgange vil kunne bruges også af biler (nødvendig arbejdskørsel), mens hovedparten vil være alene rettet mod friluftslivet (gående, cyklister, ryttere). Indgangene indrettes, så de sikrer adgang for de forskellige brugergrupper (fodgængere, cyklister, ryttere, arbejdskørsel, handicappede m.fl.). Typen af indgang vil fremgå af oversigtskort ved indgangene til naturnationalparken. Antallet af indgange langs den nordlige og vestlige grænse skal også ses i lyset af ønsket om at reducere antallet af ubevogtede overgange langs Gribskovbanen. De forskellige typer af indgange, herunder om de er egnede for ryttere eller handicappede, vil fremgå af informationstavler/kort omkring naturnationalparken.

Den nærmere planlægning omkring ankomstarealerne/formidlingen vil ske i samarbejde med Nationalpark Kongernes Nordsjælland, kommunerne og andre større aktører i området, eksempelvis Skovskolen, Parforce Sitemanageren eller andre.

Kort 10. Foreløbig hegnslinje med markering af indgange og parkeringspladser samt fremtidige dele af den friluftsmæssige infrastruktur.

I ankomstområdet foran/uden for indgangene placeres en række faciliteter for brugerne. Faciliteterne er nærmere beskrevet i afsnit 2.2.4. Ved hovedindgangene planlægges der placeret parkerings- og informationsfaciliteter. Ved de mindre låger/indgange vil der være kortborde og informationsskilte. Der etableres toiletfaciliteter ifbm. en række af hovedindgangene.

2.2.4 Friluftsfaciliteter samt veje, stier og spor

Den ny Naturnationalpark Gribskov skal ud over forbedring af biodiversiteten tilføre nye muligheder for borgerne. Rammerne for den overordnede friluftsmæssige infrastruktur i naturnationalparken etableres i form af indgange (se afsnit 2.2.3) samt veje og stier. Indgange, veje og stier skal understøtte friluftslivets benyttelse af naturnationalparken. Samtidig skal indgange, veje og stier medvirke til at sikre en sammenhængende infrastruktur for fodgængere, cyklister, ryttere og arbejdsførsel i hele Gribskovkomplekset. Placeringen af indgangspartier, veje og stier leder naturnationalparkens gæster uden om sårbare naturområder og levesteder og medvirker derved til, at friluftslivets påvirkning af biodiversiteten bliver mindst mulig. Den hidtidige kørsel med slædehunde i den sydlige del af naturnationalparken flyttes til en ny slædehunderute uden for naturnationalparken for at give en fortsat mulighed for denne aktivitet. Det konkrete design drøfter Naturstyrelsen nærmere med de relevante foreninger m.v.

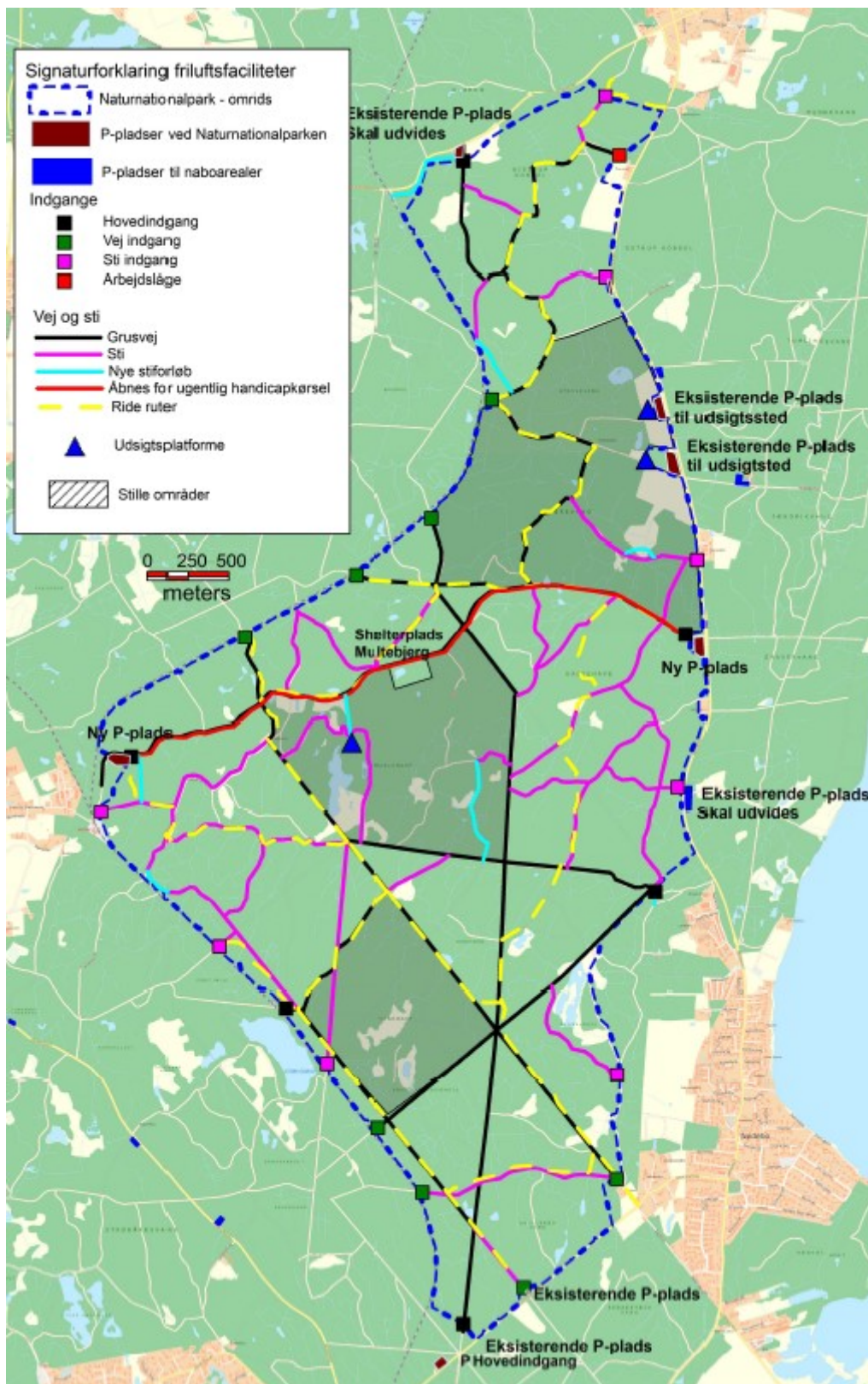
Såvel eksisterende faciliteter, der beholdes, som de nye der anlægges som led i etableringen af naturnationalparken, plejes/vedligeholdes og sikres med slåning, maling af træværk, rydning af opvækst og fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer og friluftsfaciliteter. Ligeledes vil der blive gennemført mekanisk slåning langs stier, grusveje, ridespor og skiløjper for at undgå, at de gror til, og for at sikre fremkommeligheden.

I forbindelse med analyser af områdets sårbare naturarealer og græsningspotentiale for store pattedyr, er der identificeret tre delområder på samlet 390 ha; Gribsø Bakker, området omkring Sandskredssøen/Maglemosen og et område omkring Buresø og Storkevad (se kort 11), hvor hensynet til græsningsdyrene og sårbar natur vil stille særlige krav til at mindske forstyrrelserne, se afsnit 3.3. Det er bl.a. forekomsten af lysåbne områder med særligt græsningspotentiale, og hvor landskabet samtidig vil medføre at dyrene vil være særligt følsomme over for forstyrrelser (stor flugtafstand). Områderne er desuden karakteriseret ved, at der er særligt mange forekomster af udpegningsgrundlagets ynglefugle (bl.a. ynglende fiskeørn) og andre sjældne arter. Stier og vejforløb er trukket ud i kanterne af disse områder, for at mindske forstyrrelserne, og et sted placeres en observationsplatform for at sikre, at området også vil kunne nydes på afstand.

Uden for de store indgange fra Frederiksværksvej, Gillelejevej, Kildeportvej og ved Kagerup Station bliver der etableret parkerings- og informationsfaciliteter. Ved flere af hovedindgangene kommer der desuden toiletfaciliteter. Se også afsnit 2.2.3. Placeringen af parkering ved Kagerup Station er ikke endeligt fastlagt, og vil ske i tæt dialog med kommunen i relation til den trafikale situation omkring stationen. Ved de mindre indgange vil der være kort og informationsskilte. Der vil være særligt fokus på at sikre formidling om naturnationalparkens natur, og om hvordan man bedst færdes sammen med de græssende dyr i naturnationalparken. Denne formidling kan naturligt ske i samarbejde med fx Nationalpark Kongernes Nordsjælland, kommunerne og lokale brugergrupper. Formidling af biodiversitet er allerede prioriteret i nationalparkplanen for Kongernes Nordsjælland, der udkom i 2020.

Parkeringspladser og faciliteter i forbindelse med indgangene placeres på ydersiden af naturnationalparkens hegn (kort 11).

Der findes i dag næsten 54 km bilfaste skovveje i området. Da behovet for skovveje til skovdrift forsvinder nedgraderes det eksisterende net af skovveje, så kun knapt halvdelen af skovvejene fortsat vedligeholdes, så de er farbare for nødvendig arbejdskørsel til eksempelvis tilsyn med græsningsdyr, eller hvor skovveje indgår som kulturhistoriske elementer (Parforcejagtveje). Derved overgår ca. 20 km af de eksisterende skovveje til at være stier rettet mod gående og cyklister (se kort 11). Denne kategori af stier vil sammen med de markerede vandreruter blive løbende vedligeholdt med eksempelvis rydning i tilfælde af stormfald.

Kort 11. Friluftsmæssig infrastruktur i naturnationalparken.

Ca. 7 km af de nuværende skovveje planlægges nedlagt og fjernet som led i omlægningen af infrastrukturen herunder tilpasninger ift. baneoverskæringer. I forbindelse med nedlæggelsen af veje vil der blive etableret

en række nye trampestier, som bl.a. forbinder blinde vejstykker langs hegnet - både inden for hegnet og uden for (se kort 11). Som eksempler kan nævnes nye trampestier mellem den Enarmede Kongevej og Fuglsangvej på østsiden af banen og mellem Dronning Ingridvej og Søndre Skovportevej.

Fra hver af de 6 hovedindgange udgår 1-2 afmærkede vandreruter (der sigtes mod en kort rute på ca. 3 km og en længere rute på 5-7 km), som leder den besøgende rundt i natnationalparken.

Der findes i dag to observationsplatforme ved Gillelejevej, og disse suppleres med yderligere en lav udsigtsplatform ved Ulvedalene hvor den placeres i forbindelse med den afmærkede rute. Observationsplatformene skal lede brugerne og forbedre muligheden for at opleve og overskue skoven – herunder hjortevildtet på afstand. Placeringen af yderligere en observationsplatform i den nordlige del af natnationalparken kan være relevant ved Kistrup, men må afvente nogle år til dyrenes opholdsområder inden for hegnet kendes bedre. Observationsplatformene ved Gillelejevej vil være uden for den hegnede del af natnationalparken.

Den eksisterende lejrplads ved Multebjerg bevares som en unik mulighed for at overnatte i natnationalparken. Pladsen nyindrettes og renoveres, og suppleres med formidlingsfaciliteter.

Det eksisterende ridestinet tilpasses og opdateres i samarbejde med frivillige ridesti-laug. Det betyder, at der sikres et sammenhængende ridestinet på ca. 17 km i natnationalparken, hvilket stort set svarer til omfanget i dag. Det vil hermed hænge sammen med indgange og ridestinet uden for natnationalparken (kort 11). På en del strækninger etableres der ridesti på ydersiden af hegnslinjen (se også afsnit 2.2.6). Hovedparten af indgangene vil kunne passeres af ryttere, og flere vil endvidere kunne passeres med hestevogn.

Der vil i et vist omfang blive ændret på placering og forløb af eksisterende stier, idet visse sårbare naturområder og opholdspladser for de græssende dyr søges friholdt for færdsel og forstyrrelse. Samtidig kan retablering af vådområder medføre behov for at flytte eksisterende spor og stier. Lukning af u hensigtsmæssige stiforløb sker bl.a. ved at fælde træer på tværs af stierne.

De skiløjper, der er i området, vil stadig kunne bruges ved sneføre, og vil føre til en midlertidig lukning af en række veje/stier for arbejdsførsel, cykling, ridning mm.

En gang ugentlig, fx onsdag formiddag – som det kendes fra Jægersborg Dyrehave med bilførsel for handicappede til Eremitagen - vil Natnationalpark Gribskov kunne være åben for kørsel på strækningen fra hovedindgang ved Kalvehavevej til hovedindgang ved Kagerup Station. Dette skal tilgodese især gangbesværende og andre med funktionsnedsættelser, som ellers har svært ved at komme i skoven. Der skal ses nærmere på, hvordan denne kørsel kan afgrænses og/eller kontrolleres.

2.2.5 Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger

De endelige vurderinger ift. trafiksikkerheden sker i en særskilt trafiksikkerhedsrevision i løbet af foråret 2021.

En række forhold vil dog have særlig opmærksomhed:

Gribskov gennemskæres af Lokalbanen, som yderligere udgør den vestlige afgrænsning af natnationalparken. Hegnet placeres langs banen. Fastlæggelse af afstand mellem banelegeme og hegn, samt ved fastlæggelse af bevoksning eller ej på arealet mellem hegn og banen sker i dialog med Lokaltog.

Naturnationalparken grænser mod Frederiksværksvej, Gillelejevej og Kildeportvej, som er kommuneveje. Frederiksværksvej og Kildeportvej har allerede i dag reduceret fartgrænse aht. vejforløbet gennem skoven. Det skal nærmere vurderes hvordan sikkerheden kan sikres bedst muligt med en forventet øget trafik ind og ud til/fra parkeringspladserne ved naturnationalparken.

En minimering af risikoen for påkørsel af dyrevildt skal indgå ved fastlæggelse af afstand mellem vejbane og hegn, samt ved fastlæggelse af bevoksning eller ej på arealet mellem hegn og vejbane.

I forhold til færdsel på veje og stier inden for naturnationalparken er det vurderingen, at farten vil være så lav, at evt. trafikale udfordringer ift. græssende dyr vil være minimale.

2.2.6 Tiltag på tilgrænsende arealer

Naturnationalpark Gribskov udgør ca. en fjerdedel af Gribskov og ligger placeret på en sådan måde, at der er fri adgang for brugernes færdsel rundt om naturnationalparken. Med etableringen af naturnationalparken vil græsningsdyr og hegnslinje i et vist omfang ændre på færdselsforholdene for friluftslivet, mens omfanget af faciliteter fastholdes og kun udbygges i meget begrænset omfang. Derfor er naturnationalparkens friluftsmæssige sammenhæng med resten af det store skovkompleks afgørende.

For at understøtte naturnationalparkens formål vil der blive etableret en række nye ankomstfaciliteter lige uden for eller med sammenhæng til naturnationalparkens område. Der vil ske en opdatering og omlægning af ruter og stier uden for naturnationalparken og etableres faciliteter som overnatningsmuligheder, bålhytter og bord/bænkesæt. Der sker en opdatering og delvis omlægning af de afmærkede gule vandreruter, så der etableres nye sammenhænge rundt om og igennem naturnationalparken. Særskilt for ridestierne omlægges en del af det eksisterende ridestinet uden for naturnationalparken, så der skabes nye ridemuligheder og etableres sammenhænge til naturnationalparkens indgange og ridestinet. Der etableres endvidere ridestier på ydersiden langs hegnet ved Frederiksværksvej, samt på flere andre stræk, hvor det er nødvendigt at tage særlige hensyn til rytternes sikkerhed og biltrafikken.

En rute for slædehundekørsel flyttes fra naturnationalparken.

De seneste år har der været stigende interesse for at overnatte i naturen. Naturstyrelsen har valgt at imødegå interessen ved at anlægge en række små lejrpladser og små shelterpladser bl.a. i Søskoven. Netværket af små overnatningspladser opdateres og udvikles, så der sikres bedre muligheder for at ophold og overnatning uden for naturnationalparken. Bl.a. vil faciliteterne ved Store Gribsø blive opdateret og lejrpladsen ved Hvidekilde udvidet med shelters.

Placeringen af de nye og flyttede faciliteter er ikke fastlagt, og placeringen vil blive knyttet sammen med en gennemgang af den eksisterende zonerings for friluftslivet.

2.3 Naturgenopretning og andre initiativer i området

Det væsentligste virkemiddel i naturnationalparken er, inden for et stort sammenhængende ydre hegn, at udsætte store og forskelligartede planteædere, som med et minimum af forvaltning skal helårsgræsse arealerne, hvor tilskuds fodring som udgangspunkt ikke anvendes. De tiltag, som er beskrevet i de følgende afsnit, skal ses som supplerende virkemidler, som på kortere sigt skal være med til at understøtte forholdene for biodiversiteten ved at genoprette naturlig hydrologi, foretage veteraniseringer og øge mængden af dødt ved samt reducere udbredelsen af ikke-hjemmehørende nåletræer, bekæmpe invasive

arter m.v. Med andre ord sættes der ind med initial-indsatser, så der hurtigst muligt skabes velegnede økologiske forhold for biodiversiteten, og derefter vil der være færrest mulige forvaltningsindgreb.

Da mange års forstlig drift har skabt en høj grad af ensartethed i bevoksningerne, er det nødvendigt ved strukturfældninger, at skabe både rumlig og artsmæssig variation. Disse fældninger vil i nationalparkens etableringsfase være ganske omfattende og i lighed med ved indfasning af urørt skov, vil træeffekterne fra ikke-hjemmehørende nåletræer blive taget ud af skoven og solgt. Strukturfældninger er et bredt fagligt begreb, der dækker indgreb, der har til formål at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling. Strukturfældninger kan f.eks. være markant reduktion i antallet af træstammer (kaldet stamtalsreduktion) i yngre og mellemaldrende bevoksninger. Det er bevoksningstyper, der ellers ville udvikle sig til monotone, mørke og tætte bevoksninger, og som først ved træernes død og generelle forfald vil udvikle sig mere naturligt og gavne biodiversiteten ved at skabe forskellige levevilkår i form af lys/skygge, forskellig fugtighed, næringsstoffer i jordbunden m.v. Strukturfældninger kan også være fældning i ældre bevoksninger målrettet udvalgte træer, for at fremme den aldersmæssige, artsmæssige og rumlige variation – og for at skabe lys og øge andelen af dødt ved. Strukturfældninger gennemføres således, at de træer, som har størst biologisk værdi, bevares, mens træer med lavere biologisk værdi fældes. Det vil typisk være træer uden krogede grene, huller eller løs bark.

2.3.1 Genopretning af naturlig hydrologi

Betydelige arealer i Gribskov har været drænet eller har været forsøgt drænet gennem årene. Med start fra Naturskogsstrategien i 1994 er der imidlertid retableret et betydeligt antal tidligere drænedede vådområder.

Potentialet for genopretning af de hydrologiske forhold er fortsat betydeligt, hvilket indikeres af både de mange forekomster af tørvebund og gamle kort. Områdets topografi med et nord-syd gående vandskel gennem Gribskov betyder, at området stort set ikke modtager vand fra omkringliggende arealer, og at der er begrænsede ejendoms-mæssige forpligtelser ift. vandafledning fra naboarealer. Derfor kan genopretning af naturlig hydrologi ske nærmest uden negative virkninger for naboer. Dog skal der tages behørigt hensyn til offentlige veje og jernbane.

De retablerede vådområder vil ikke blive eksakte kopier af de oprindelige vådområder før dræningen. Først og fremmest vil den lange årrække efter grøftningen have medført en betydelig omsætning af det gamle vådområdes tørvelag. Dette vil typisk føre til, at jordoverfladen "sætter sig", og der kan være tale om, at jordoverfladen på denne måde synker flere meter. Dertil kan komme, at der gennem årene med skovbevoksning er ophobet et nyt (ikke særligt næringsrigt) organisk lag. Terrænet og det materiale, som er på bunden/i det nye vådområde, vil derfor være af en helt anden beskaffenhed, end i det oprindelige vådområde. Det vil derfor ikke være sandsynligt, at alle de arter, som oprindeligt hørte til i vådområdet før dræningen umiddelbart vil vende tilbage til det retablerede vådområde. Det afhænger desuden også af, om arterne lever i området i mindre bestande, findes i frøbanken eller kan sprede sig på ny ind i området. Der er dog mange eksempler på, at de nye vådområder ganske hurtigt har fået og får en spændende og varieret flora og fauna.

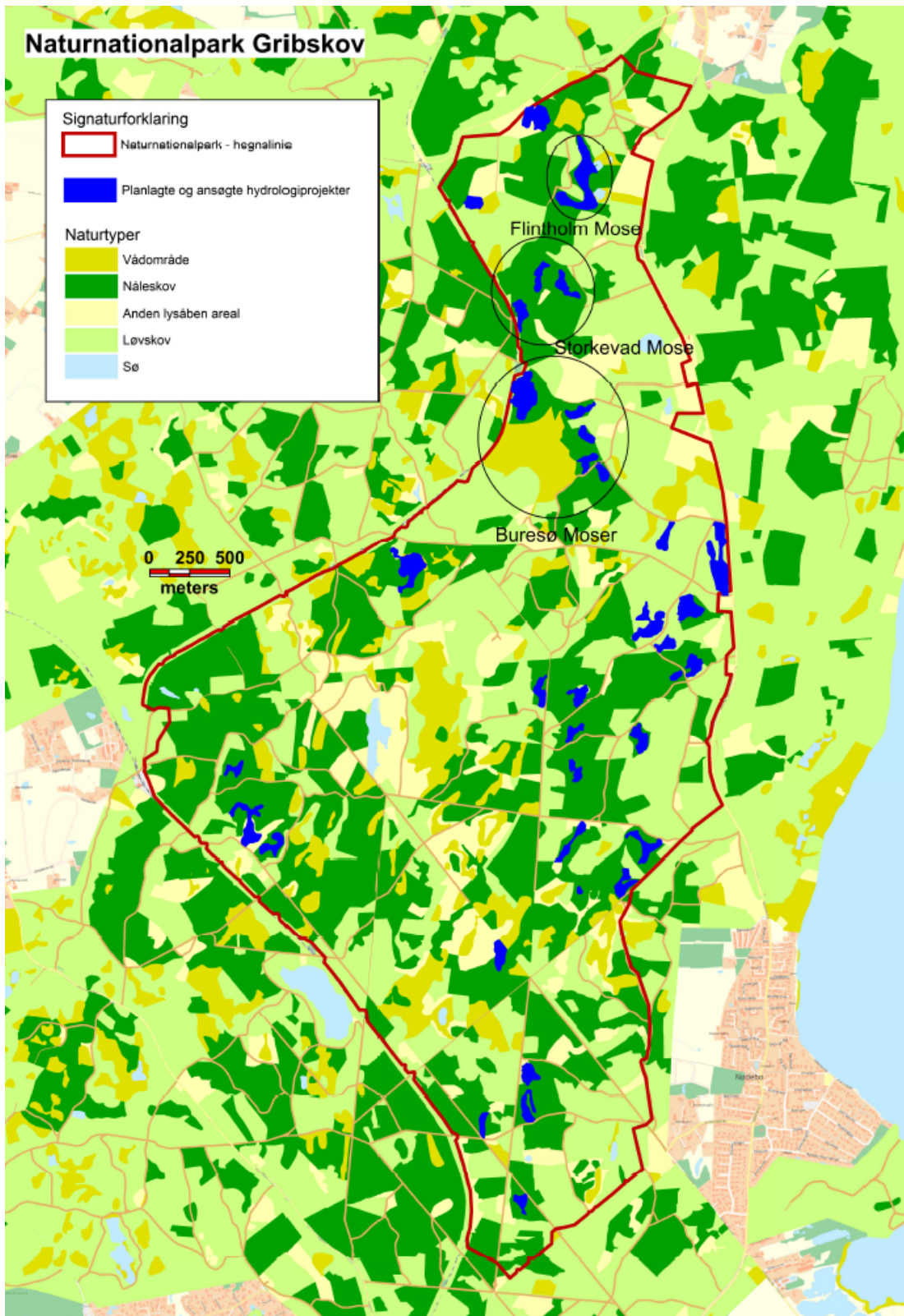
Det tilstræbes, at hovedparten af aktiviteten med naturlig hydrologi lægges i tidligst muligt i nationalparkens etableringsfase. De planlagte retableringer omfatter 33 nye vådområder svarende til ca. 38 ha. Derved vil det samlede areal med vådområder i nationalparken udgøre 242 ha, svarende til næsten 19 % af arealet. Omfanget af vådområder vil fortsat kunne øges en smule i området. Dette kan både ske passivt på de mere lavtliggende områder grundet ændringer i grundvandstanden og mere aktivt ved initiativer på den drænedede højbund. Hensyn til jernbane og Parforcejagtveje begrænser antallet af

potentielle større vådområder. Lukning af drængrøfter på højbund er en hidtil lavere prioriteret indsats, men vil kunne fremme udviklingen af naturlig hydrologi i området.

Genopretning af den naturlige hydrologi kan medføre, at vej- og stistrækninger kan blive mere fugtige. Det kan i enkelte tilfælde medføre behov for mindre omlægninger af ruteforløb.

Den rent praktiske retablering sker ved at lukke grøfterne ved terrænspring. Nogle steder suppleres med lukning af grøfterne ved tilpropning for hver 10 meter inde i det retablerede vådområde.

Hovedparten af de nye vådområder ligger på lavbundsarealer, som blev tilplantet med rødgran efter stormfaldene i begyndelsen af 1980'erne.

Kort 12. Planlagte vådområdeprojekter. Tre større vådområdeprojekter er markeret på kortet.

Hovedparten af retableringsprojekterne sker uden forudgående fældning af den eksisterende bevoksning, eller hvor der alene ryddes en mindre del af bevoksningen. Derved bliver der flere arealer med vådområder med døde og døende træer, som udgør særlige levesteder for bl.a. insekter. Rydningerne omfatter især

gran og gennemføres under hensyntagen til tilgroningens trussel for de eksisterende naturværdier, værdien af efterladt dødt ved samt økonomisk udbytte. Meget unge granbevoksninger, granbevoksninger på meget våd bund eller særligt vanskelige arealer fældes ikke. Indblandede birketræer, birkebevoksninger og aske/elleskov i de nye vådområder efterlades intakt. Dette gælder også, hvor der er forekomster af habitatnaturtypen skovbevokset tørvemose. Der sker ikke jordbearbejdning eller knusning i forbindelse med retablering af vådområderne.

Blandt de større vådområdeprojekter kan nævnes følgende eksempler (markeret på kort 12 ovenfor): Flintholm Mose sydvest for Thorup Hus. I området er der delvist ryddet forud for grøftelukningen. Det nye moseområde bliver i sig selv på 5-6 ha men bliver en del af et større samlet naturmæssigt hotspot, da det er delvist omgivet af moseområder, der er registreret som §3 mose og habitatnaturtyperne skovbevokset tørvemose samt habitatnaturtypen bøg på mor. Fra området kendes blandt andet svaleklire, alm. ulvefod samt fem- og otteradet ulvefod.

Moseområdet nord for Storkevad bliver på godt 6 ha. Her er der ryddet ca. halvdelen af den nye moseflade. Den nordlige del af arealet er registreret som §3 mose og habitatnaturtypen skovbevokset tørvemose. Fra området kendes svaleklire, flammepore-svamp, billen *Melasis buprestoides* og sortspætte, der alle er arter, som vil have gavn af tilførslen af mere vand, lys og dødt ved.

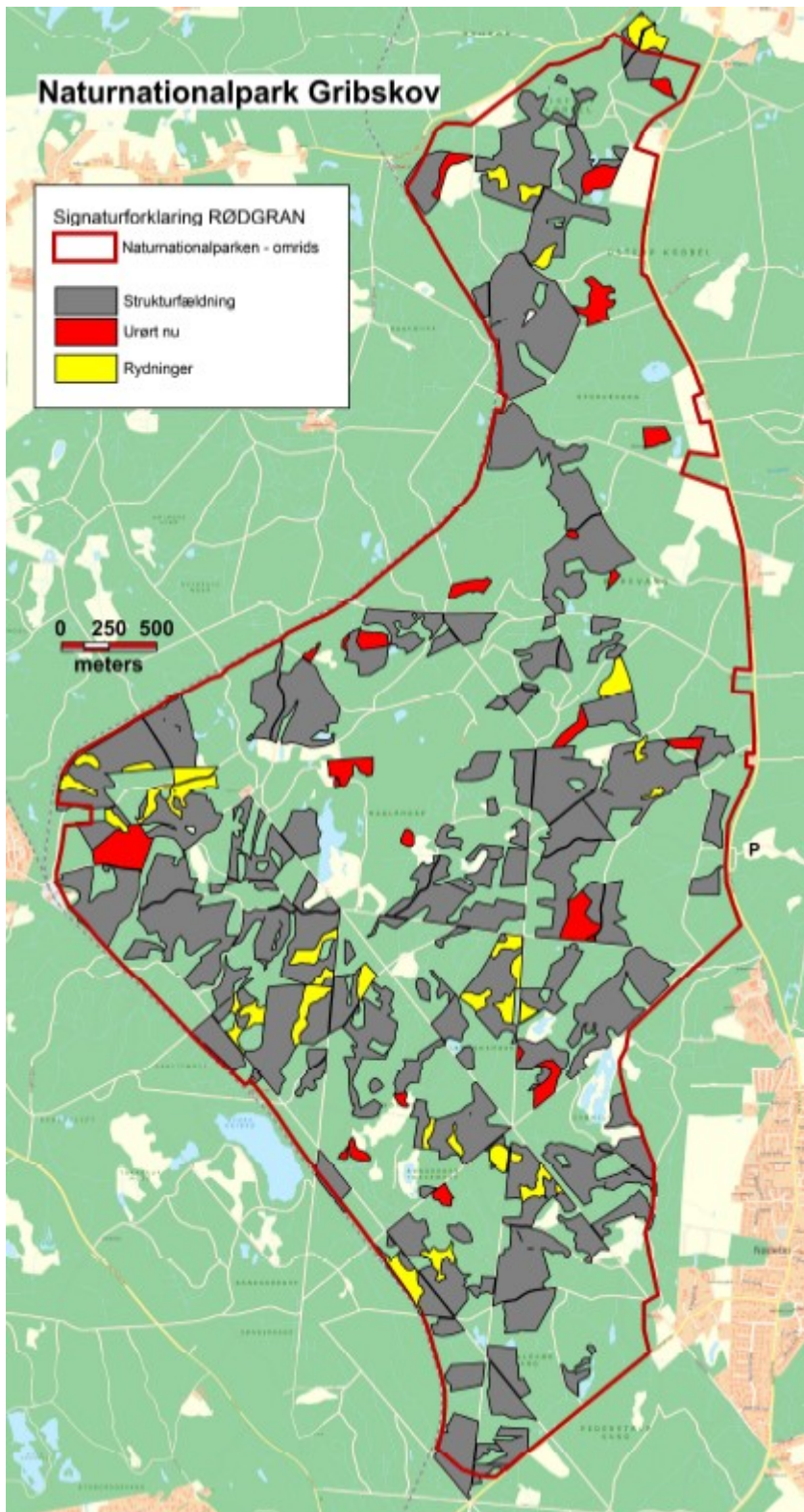
I området omkring Buresø retableres en række tidligere vådområder nord, øst og sydøst for den eksisterende mose. Forud for retableringen af de nye vådområder sker der rydning af granbevoksninger, tilrettelagt således, at der etableres åbne områder omkring de nye vådområder, og etableres sammenhænge mellem de nye lysåbne vådområder og Buresø. Det vil på sigt føre til en betragtelig udvidelse af mosearealerne i Buresø-området og dermed forbedrede etablerings- og spredningsmuligheder for bl.a. Buresøs mange sjældne tørvemosser. Retableringen ventes ikke at påvirke området ved Borgen Buresø, men dette vil vurderes konkret i forbindelse med myndighedsbehandlingen.

2.3.2 Rydning af nåletræsbevoksninger

I 2018 var der i alt 500 ha rødgranbevoksninger, svarende til ca. 38 % af naturnationalparkens areal. Som led i udmøntningen af Naturpakken fra 2018 er der ryddet 24 ha granbevoksninger på kommende vådområdearealer og 32 ha er ryddet for at opbryde meget store sammenhængende granflader og derved forbedre sammenhængene mellem områdets lysåbne arealer. Ved indgangen til 2021 er rødgranarealet i naturnationalparken derved på 444 ha.

Rødgranbevoksningerne i naturnationalparken spænder fra naturmæssigt interessante og strukturelt varierede ældre bevoksninger med dødt ved og indblanding af bl.a. birk, til homogene yngre bevoksninger. Rødgranen, som er en europæisk hjemmehørende træart, har en vigtig rolle for mange af naturnationalparkens sjældne og truede arter, og derfor skal der sikres et langsigtet indslag af rødgran i Gribskov. Som helhed er rødgran stadig overrepræsenteret i forhold til sit biodiversitetspotentiale.

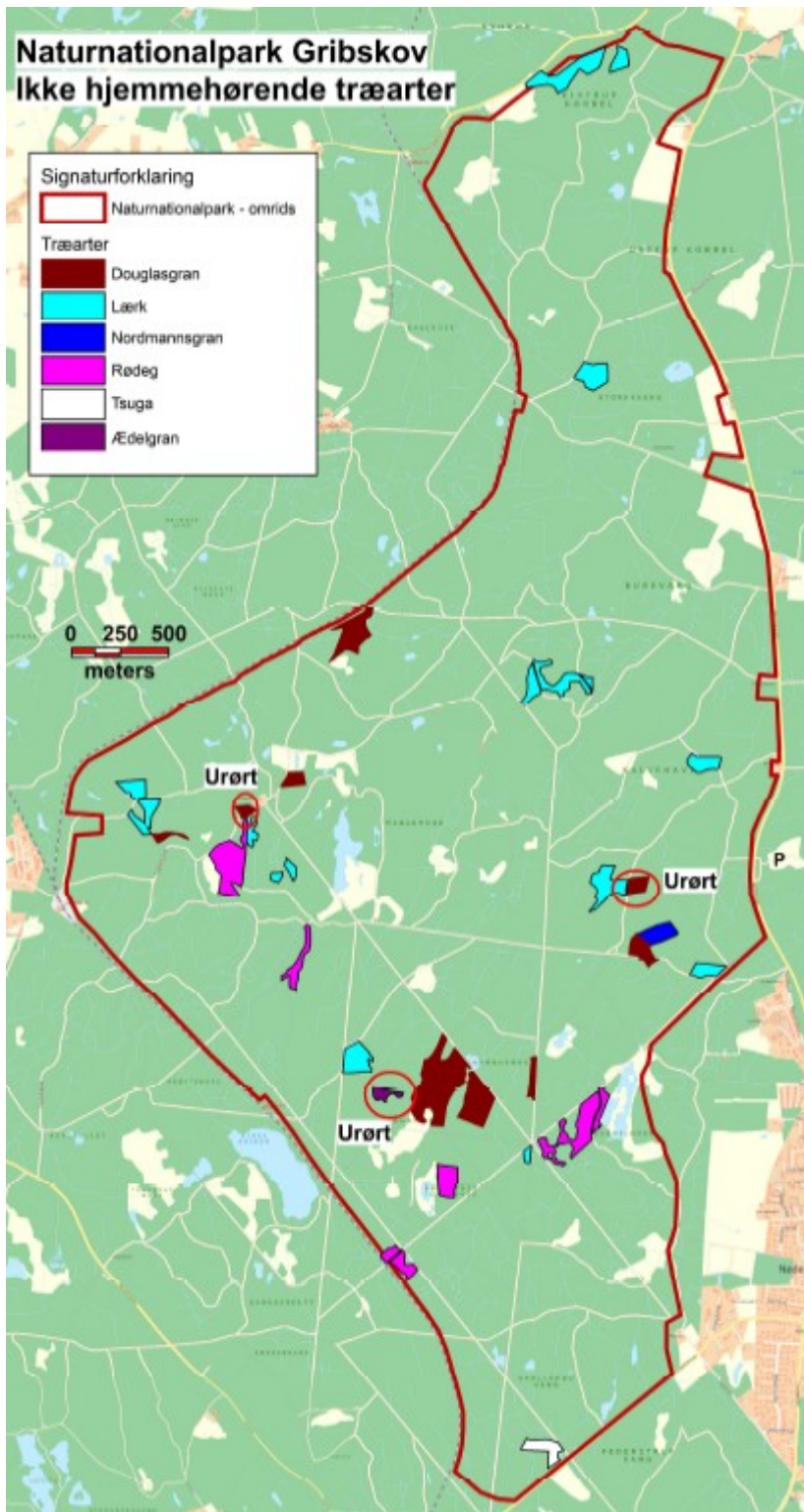
Der er fokus på at bevare de ældre bevoksninger med strukturvariation og dødt ved (ca. 28 ha). En række af de yngre bevoksninger står på arealer, hvor der planlægges genopretning af naturlig hydrologi. Disse bevoksninger fældes delvist (og træet sælges), men der efterlades en del træer i form af rødgran og evt. indblandet birk for at sikre strukturvariationen i og omkring de kommende vådområder. En række homogene yngre rødgranbevoksninger i kanten af lysåbne områder planlægges tyndet kraftigt eller helt ryddet (og træet solgt) for at øge omfanget af lysåbne områder i naturnationalparken. Rydningerne skal forbedre græsningspotentialet i naturnationalparken og samtidig fremme etablering af naturlige overgangszoner i landskabet. De øvrige yngre rødgranbevoksninger tyndes med strukturfældninger.

Kort 13. Planlagte rydninger og strukturfældning i rødgran.

Med rydningerne af yderligere 33 ha rødgran i forbindelse med etablering af naturnationalparken er arealet med rødgran på 411 ha rødgran (32%), når naturnationalparken åbnes i 2022. Om dette er et passende fremadrettet omfang af rødgran i naturnationalparken, må løbende vurderes. Størrelsesordenen skal ses i sammenhæng med blandt andet udviklingen af områdets græsningspotentiale, eventuelle stormfaldskatastrofer mv. Selv med et reduceret omfang af rødgran i Gribskov vil der være potentiale for betydelige storskalastormfald, som vil fremme strukturvariationen og tilføre store mængder dødt ved. På stormfaldsarealerne etablerer sig typisk en ny skov af sig selv bestående af især birk, rødgran og i mindre omfang eg.

Lærk (i Gribskov ofte både europæisk og japansk lærk) betragtes som en europæisk hjemmehørende træart med pioneregenskaber, og i Gribskov viser det sig i form af selvsået lærk i rydninger og lysåben natur. Der vil derfor være fokus på at reducere arealet med lærk. Det sker ved, at de ældre lærkebevoksninger tyndes kraftigt, og derved skabes gode forhold for at hjemmehørende træarter som bøg, eg og birk kan indfinde sig med tiden. Gamle lærketræer indblandet i eksempelvis bølgebevoksninger bevares.

Kort 14. Lærk og oversøiske træarter i naturnationalparken.

Douglasgran er en oversøisk træart, som har været et stabiliserende element i nåleskoven, og især de ældre træer er modstandsdygtige over for stormvejr. En enkelt douglasgran bevoksning har været urørt meget længe og efterlades urørt. Øvrige douglasgran bevoksninger tyndes kraftigt, så der efterlades bedre

plads til indblandet rødgran og birk. En række særligt gamle og karakterfulde enkelttræer og grupper af træer bevares.

Under danske forhold har den oversøiske træart røddeg meget få tilknyttede arter, og dens rolle i den urørte skov er derfor begrænset. De ca. 6 ha røddeg i naturnationalparken forventes fældet (og træet solgt). Nogle steder vil det være nødvendigt at knuse træstubbene for at undgå massiv genvækst.

En enkelt bevoksning med almindelig ædelgran (europæisk hjemmehørende) på ca. 113 år har været urørt gennem en længere årrække, og lades fortsat urørt på grund af sin lange kontinuitet. En enkelt tidligere pyntegrøntsbevoksning med nordmannsgran ryddes, da naturpotentialet er begrænset.

2.3.3 Bekæmpelse af invasive arter

Forekomsterne af invasive plantearter i Gribskov er forholdsvist få, og alene japansk pileurt og gyldenris har vist invasive tendenser i området, mens eksempelvis kæmpebjørneklo, rynket rose og glansbladet hæg nærmest ikke kendes fra naturnationalparkens område.

Der kendes to små bestande af japansk pileurt. Bestandene påregnes løbende bekæmpet ved udlægning af fiberdug på de konkrete forekomster i perioder på op til 5 år.

Der findes forekomster af gyldenris i naturnationalparken. Udviklingen af disse bestande følges, men det er forventningen, at et øget græsningstryk vil betyde, at bekæmpelse ikke er nødvendig.

Eksisterende og eventuelle nye forekomster af invasive arter vil blive løbende overvåget med henblik eventuelt behov for senere bekæmpelse.

2.3.4 Biodiversitetsfremmende tiltag

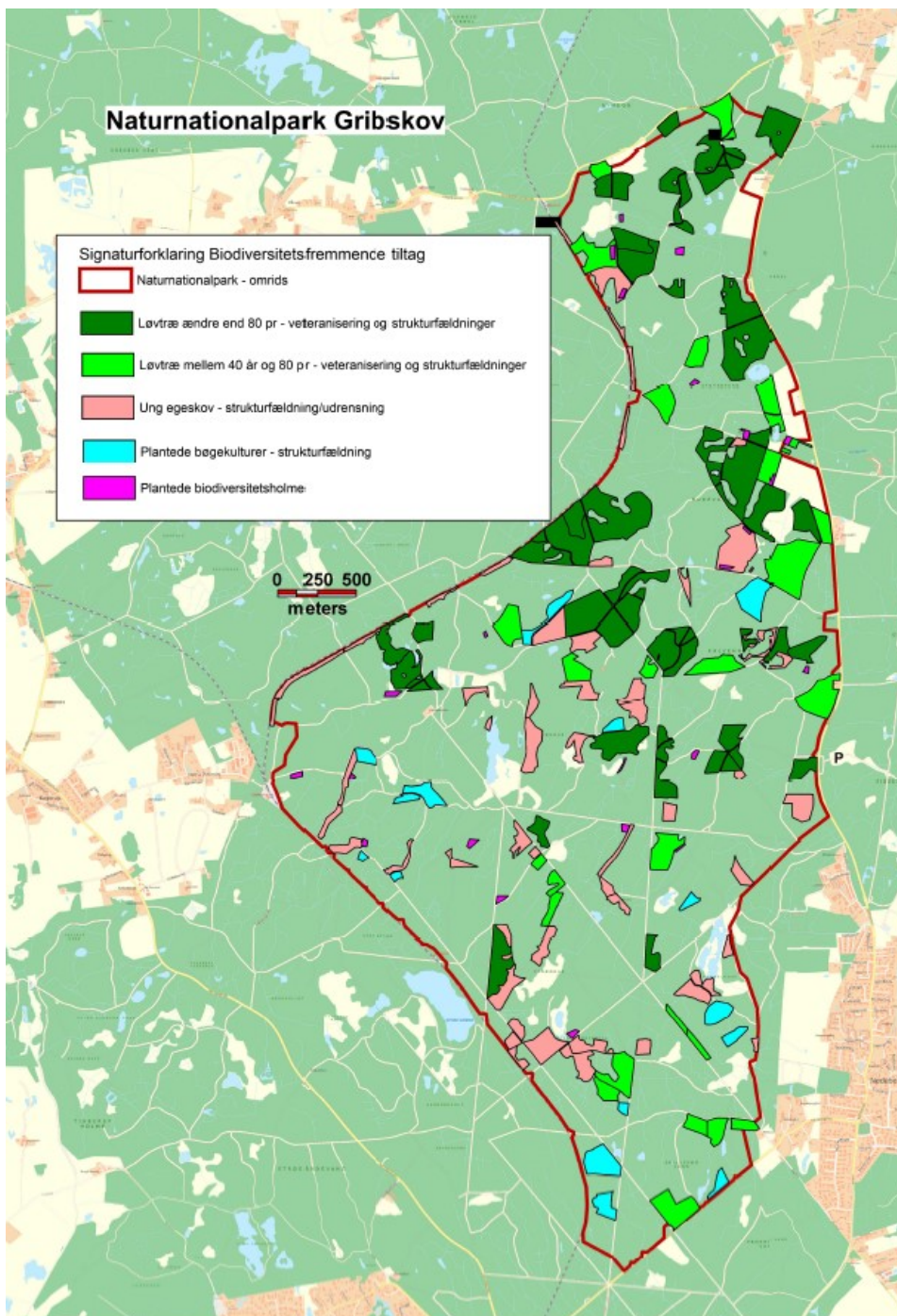
Som nævnt under afsnit 2.3.2 reduceres omfanget af rødgran i naturnationalparken bl.a. ved at der ryddes dele af yngre, homogene bevoksninger for at forbedre græsningspotentialet og fremme etablering af naturlige overgangszoner omkring de lysåbne arealer. Endvidere vil der blive lavet strukturfældninger i yngre og mellemaldrende rødgranbevoksninger for at fremme en mere naturlig vegetationsdynamik og skabe lys i bunden.

I naturnationalparken findes en mindre andel rigtig gamle løvtræer på 2-400 år – og så er der et alders- og biodiversitetsmæssigt stort spring ned til de ensartede forstligt drevne bøge- og egebevoksninger på ca. 100 år. Ved overgangen til urørt skov kan veteranisering og fældning medvirke til at mindske dette gab ved at fremme tilførslen af dødt ved og øge omfanget af mikrohabitater i de ca. 100-årige bevoksninger. For håndtering af de hjemmehørende træarter i naturnationalparken gælder som hovedprincip, at alt fældet træ bliver liggende på arealerne.

Veteranisering er bevidste skader på stående træer, som skaber mulighed for langsom nedbrydning af stående træer, og som derved medvirker til at accelerere forekomsten af dødt ved i naturnationalparken. Veteranisering kan foretages på flere måder, i Gribskov bruges bl.a. basal brænding, beskadigelse af barken (hel eller delvis ringning eller i partier), savning/skæring af hulheder. Desuden fældes træer, der efterlades som dødt ved (ca. 25 kbm per ha). Der planlægges gennemført veteranisering og strukturfældninger på 147 ha ege- og bøgebevoksninger over 80 år. På baggrund af den løbende overvågning af biodiversiteten følges også tilgangen af dødt ved. I det omfang, tilgangen falder markant over en længere periode, kan der

iværksættes tiltag, som fremmer forekomsten af dødt ved – som f.eks. strukturfældning, veteranisering, brand og genopretning af naturlig hydrologi.

Strukturfældning sigter mod at fremme en naturlig dynamik i særligt homogene/ monotone bevoksninger. Fældningen kan bl.a. bestå af lave lysninger i bevoksningerne. Lysningerne placeres nær lysåben eller våd natur eller hvor der i forvejen findes gamle træer eller dødt ved ("dødtveds hot spots") og er med til at øge mængden af dødt ved.

Kort 15. Biodiversitetsfremmende tiltage i naturnationalparken.

Ofte foretages der både strukturfældning og veteranisering i de samme bevoksninger. Omkring gamle egetræer forebygges/udskydes overvoksning af nærtstående (oftest bøge) ved at fælde eller veteranisere disse. En langsigtet sikring af egetræer med biologisk potentiale i yngre/mellemaldrende bevoksninger kan ske ved en fældning, hvor en del af træerne fældes, og en del skades, således at der både skabes stående og liggende dødt ved over en længere årrække.

De unge/yngre bevoksninger af eg, bøg eller rødgran, som er forstligt drevne, er typisk meget homogene. For at fremme en mere naturlig dynamik i bevoksningerne laves/fældes større og mindre lysninger, som vil fremme etableringen af overgangszoner mellem lysåben natur og skovnatur. I dele af de unge bevoksninger tyndes hårdt for at sikre udviklingen af overgangszonerne og på længere sigt sikre variation mellem mere eller mindre lysåben skov. Dermed forbedres græsningsmuligheder i området. I rødgranbevoksningerne vil fokus særligt være at forbedre græsningspotentialet og samtidig sikre plads til, at birk og andre løvtræer kan så sig selv.

Skovene og det åbne land i naturnationalparken bærer præg af længere tids forstlig og landbrugsmæssig forvaltning. Mange naturligt forekommende arter er ikke længere til stede, da disse træer og buske ikke har passet ind i den daværende drift, og enten er blevet udkonkurreret ved udskygning af de plantede træer eller fjernet aktivt for at fremme de kommercielt interessante arter. Samtidig vil et øget græsningstryk kunne udfordre den fremtidige etablering af nye ege. Derfor planlægges etablering af 25 små plantninger (0,1-0,25 ha) med hjemmehørende blomstrende og tornede buske og en kerne af eg. Plantningerne vil gavne biodiversiteten her, men skal først og fremmest ses som en langsigtet frøkilde til spredning over hele skoven. Plantningerne etableres under hegn eller under fældede egetoppe (til beskyttelse mod bidning). Flere af de blomstrende buske vil med deres frugter samtidig tiltrække fugle, der har afgørende betydning for spredning af mange arter i skovbundsfloraen samt planter knyttet til skovbryn m.v.

Der blev gennem en årrække gjort forberedelser til udsætning af den rødlistede bille eghjort i området omkring Storkevad. Der er lavet lysninger for de gamle ege og etableret ynglemateriale/substrat for larvernes flerårige underjordiske udvikling. Projektet blev skrinlagt år tilbage, men der opstår jævnligt forslag om at genoptage projektet eller igangsætte andre projekter, som involverer reintroduktion af blandt andet eghjorte og tidligere kendte sommerfuglearter fra området. Genudsætning eller supplerende udsætning af arter i eller nær naturnationalparken bør kun gennemføres efter en grundig forudgående vurdering af artens trusselniveau, muligheder for overlevelse, levestedsvurdering, konsekvenser for naturen mm.

2.3.5 Forventede klimaeffekter

Effekterne af etablering af en naturnationalpark i forhold til klimaforhold, herunder drivhusgasser, er komplicerede og vanskelige at kvantificere. Der er flere forhold, som skal tages i betragtning. Der forventes at ske en reduktion i kulstoflageret som følge af fældninger af ikke hjemmehørende arter og en reduktion i optag pga. en forventelig større andel af lysåbne arealer. På længere sigt vil der forventeligt indstille sig en ligevægt mellem optag og udslip af CO₂, fordi skovene ikke længere drives, og mens gamle træer nedbrydes og frigiver CO₂ vil nye vokse op og optage CO₂. I en dreven skov vil kulstoffet i træ kunne lagres i træprodukter, mens nye træer tager deres plads og optager mere CO₂. I NNP vil der ikke kunne skoves træer som fx kan substituere mere klimabelastende materialer som beton og jern. Dertil kommer effekten af en øget forekomst af vådområder. Når arealer sættes under vand, vil der ske en mindsket udledning af nogle drivhusgasser og øget udledning af andre – dertil kommer en mindre negativ effekt i form af en mindre opbygning af biomasse over jorden i de områder der sættes vand på. Den samlede effekt af at sætte arealer under vand forventes at være begrænset.

Det er dog forventningen, at man som følge af overgangen til naturnationalpark vil opleve en samlet set negativ effekt på optaget af CO₂.

3 Overordnede retningslinjer for forvaltning

3.1 Udviklingsmål

Naturnationalpark Gribskov har ikke et fast defineret udviklingsmål, da den løbende vil ændre sig. Der er tale om områder, som har forudsætning for en vildere natur med en dynamisk udvikling, der kan bidrage til en øget biodiversitet. Områderne vil generelt udvikle sig til varierede skovlandskaber, hvor grænsen mellem skov og åben natur udviskes. Der vil være et naturligt græsningstryk – af både ”browsere” og ”græssere”. Græsningen vil ske som helårsgræsning som udgangspunkt uden tilskudsfodring, men vil variere i intensitet både geografisk og tidsmæssigt. Denne græsning vil være medvirkende til opbygning af en varieret skovstruktur og skabe varierede overgangszoner mellem lysåben og mere skygget natur. Naturen i Gribskov vil i højere grad være præget af fugtige områder, da den naturlige hydrologi er søgt genoprettet. Der vil generelt være meget dødt ved. Der vil således blive skabt en lang række forskellige biotoper, der kan udgøre levestedet for en varieret flora og fauna.

I naturnationalpark Gribskov vil kultur- og fortidsminderne fortsat være bevarede, og der vil være rige muligheder for, at befolkningen kan opleve en rig og varieret natur.

Naturnationalparken i Gribskov vil udvikle sig til et stort afvekslende løvskovsdomineret skovlandskab med små og store lysåbne og våde naturområder med græssende dyr. Der vil være én stor hegning på op mod 1.300 ha med vildgræsning af kreaturer, kron dyr, dådyr, elge, sikahjort og rådyr. Græsningen vil bidrage til at opretholde og give nye muligheder for den lysåbne natur. Områdets karakteristiske mosaik af skov og vådområder vil fortsat være levested for et meget stort antal sjældne og truede planter, dyr og svampe. Området rummer store landskabelige, naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative værdier.

3.2 Principper for forvaltning af de udsatte dyr

Naturstyrelsen sikrer, at der i naturnationalparken føres et proaktivt tilsyn med besætningerne, og at der er de rette faglige kompetencer til at passe dyrene, herunder tilknyttet tilsynsførende dyrlæger, så der gennemføres løbende tilsyn og udarbejdes skriftlige dyrlægerapporter. Naturstyrelsen vil i samarbejde med Fødevarestyrelsen og relevante eksperter og interessenter udarbejde et forsknings- og erfaringsbaseret overvågningssystem til bedømmelse af dyrenes sundhedstilstand (huldscore), som styrelsen vil anvende på de udsatte dyr. I forlængelse af overvågningen fastsættes klare retningslinjer for håndteringen af de udsatte dyr, herunder udarbejdelse af proaktive forvaltningsplaner i forhold til dyrenes fødegrundlag, som dækker alle årstider, hvor der tages højde for fødegrundlaget både generelt og i definerede risikoperioder. Huldscore skal være en del af forvaltningsplanerne. Med henblik på sikring af dyrevelfærden, udarbejdes en beredskabsplan for håndtering af dyrene i særligt kritiske situationer. De tiltag, der kan indgå i en beredskabsplan, er beskrevet i faktaboksen nedenfor og vil følge de retningslinjer, som fremgår af den handlingsplan for tilsyn med helårsgræsning på Naturstyrelsens arealer, som blev oversendt til Folketinget den 15. april 2021. I forbindelse med udarbejdelse af beredskabsplanen vil de beskrevne tiltag blive konkretiseret yderligere.

I Naturnationalpark Gribskov er hensynet til dyrevelfærden i forvaltningen af de udsatte dyr afgørende. Generelt forvaltes de udsatte dyr så lidt som muligt, og som udgangspunkt tilskudsfodres ikke – undtagen ved udsigt til, at det ikke er muligt at afhjælpe fødemangel ved f.eks. bestandsreduktion eller ved at flytte

dyrene. Tilsvarende forhold gør sig gældende i forhold til adgang til vand f.eks. i forbindelse med længerevarende perioder med tørke eller frost. Målsætningen er, via en proaktiv bestandsregulering, at sikre en hensigtsmæssig balance mellem dyretæthed og naturgrundlag.

Dyrene skal kun undtagelsesvist håndteres af mennesker, og forventningen er, at de derved bevarer deres naturlige skyhed. Hvis enkelte dyr udviser opsøgende eller aggressiv adfærd, aflives eller fjernes disse. Der iværksættes en fokuseret formidlingsindsats for at sikre en hensigtsmæssig adfærd hos brugerne af arealerne – herunder forbud mod fodring.

I Naturnationalpark Gribskov søges elge og kronvildt undtaget fra de generelle krav om mærkning. Kreaturer skal efter gældende lovgivning mærkes – herunder afkommet.

Dyrene i Naturnationalpark Gribskov er under det lovkrævede tilsyn, bl.a. for at sikre dyrenes sundhed og velfærd og herunder også for at leve op til anmeldtepligten for alvorlige husdyrsygdomme (bl.a. mund- og klovsyge, kogalskab og bluetongue) og for at kunne iværksætte hurtig og effektiv bekæmpelse af sygdomme. Der sker i øvrigt ingen behandling af de udsatte dyr (f.eks. ivermectin-præparater mod indvoldsorm), hvor dyrene i stedet aflives eller fjernes, hvis der konstateres problemer i forhold til de enkelte individers sundhed og trivsel.

I henhold til gældende lovgivning, skal ådsler af de udsatte dyr indsamles og bortskaffes efter reglerne om animalske biprodukter. Muligheder for anlæg af kadaverpladser eller mulighed for at efterlade dyrene, hvor de dør, undersøges i samarbejde med veterinærmyndighederne.

De udsatte dyr i Naturnationalpark Gribskov omfatter kreaturer (stude), elge og kron dyr (se afsnit 2.2.2).

For elge og kron dyr sigtes på reproducerende bestande, som derved vil udvikle sig antalmæssigt. For kreaturerne forventes det, at der bliver tale om en ikke reproducerende bestand af stude evt. i kombination med kvier.

I opstarten vil bestandene være forholdsvist små, og behovet for reduktion eller indgriben vil være knyttet til konkrete sygdomsudbrud eller skader på dyrene. På længere sigt vil de voksende bestande kunne føre til underernæring/sult hos enkeltindivider, ligesom den naturlige alderdomssvækkelse kan indfinde sig. I samarbejde med veterinærmyndighederne udvikles en protokol for tilsyn, helbreds vurdering og huldscore (vurdering af de udsatte dyrs ernæringstilstand og generelle trivsel). Særligt for elgene skal der være opmærksomhed på sundhedstilstanden knyttet til parasitter, da man i andre udsætninger har set følsomhed over for parasittrykket, når dyrene holdes bag hegn.

Reduktion af bestandene vil kunne ske på forskellig vis afhængigt af dyrearten og baggrunden. På baggrund af den løbende overvågning af udviklingen i naturen vurderes det, om afgræsningen fungerer

Beredskabsplan

Følgende tiltag – ud over bestandsregulering og flytning af dyr - kan bringes i spil og eventuelt anvendes simultant:

- Etablering af mindre frahegninger på 1-3 ha som kan åbnes ifm. perioder med særlig fødemangel. Frahegningerne flyttes med fx 5-7 års mellemrum og kan dermed skabe en strukturel variation med forskellige tilgroningsstadier.
- Fældning af træer, hvor dyrene vil kunne æde knopper, kviste, bark mm. Træerne vil efterlades og dermed skabe mere dødt ved i skovbunden
- Etablering af aflastningsarealer uden for naturnationalparken. Under helt særlige forhold vil dyrene i en kortere periode kunne sluses ud på disse arealer.
- Tilskuds fodring

hensigtsmæssigt, eller om der skal justeres i den relative sammensætning af de udsatte dyr, og om det samlede græsningstryk ikke vurderes at skade beskyttede naturtyper og arter. Hvis græsningstrykket bliver for højt og/eller sundhedstilstanden vigende, kan der udtages enkelt dyr ved direkte afskydning.

Områdets bæreevne vurderes årligt efter vækstsæsonen på baggrund af vurdering af bestandsstørrelse, tilgængelig fødemængde og gennemsnitlig huldscore. Hvis områdets bæreevne vurderes til ikke at kunne sikre mod øget dødelighed grundet fødemangel i løbet af vinteren, reguleres bestandsstørrelsen herefter markant (for kronvildts vedkommende i henhold til gældende jagtlovgivning) – **inden** bestanden evt. kollapse grundet fødemangel i det tidlige forår. I samarbejde med relevante forskningsinstitutioner udvikles en manual, der skal anvendes til at vurdere behovet for og omfang af en evt. bestandsreduktion. En sådan manual forventes at indeholde parametre som aktuelle huldscore, bestandsstørrelse samt tilgængelig fødemængde. Manualen vil følge de retningslinjer, der indgår i handlingsplanen for tilsyn med helårsgræsning på Naturstyrelsens arealer, der udarbejdes i 2021 – hvilket bl.a. omfatter skærpet dyrlægetilsyn. Ved bestandsreduktionen tilstræbes etablering af en naturlig køns- og alderssammensætning, og reduktionen bør tage udgangspunkt i de naturlige selektionsprocesser. Der kan også udtages dyr til anvendelse i andre naturprojekter. Bestandsreduktionen bør have et sådant omfang, at de naturlige fluktuationer i græsningstryk afspejles således at skovens regenerationsmuligheder i perioder fremmes. En sådan forvaltning vil bidrage til et over tid vekslende browser-græsningstryk, svarende til hvad der ville være naturligt i et skovgræsnings-økosystem.

Som udgangspunkt forudses et stort behov for 'browser' (kronvildt og elge) i fasen, hvor den tidligere produktionsskov skal konverteres til en mere lysåben græsningsskov – naturen vil arbejde imod med massiv succession/indvandring af især rødgran og birk på de nye lysåbne arealer. Efter en årrække vil studenes græsningsstrategi skulle spille en større rolle, ved at holde de nye lysåbne arealer åbne og vedligeholde de eksisterende enge og sletter. Der kan således opstå et behov for at justere balancen mellem 'browser' og 'græssere' ved f.eks. at reducere antallet af kron dyr og udsætte flere kreaturer. De biodiversitetsmæssige effekter af de græsædende dyr skal løbende evalueres. På længere sigt skal det således igen vurderes hvilke dyr, der bedst understøtter naturen i Naturnationalpark Gribsskov – herunder om der eventuelt skal ske udsætning af fx heste og om der skal anvendes reproducerende bestande af kreaturerne.

Tabel 4 i afsnit 2.2.2 angiver et bud på scenarium i forhold til bestandsstørrelser og græsningstryk. Scenariet er baseret på et estimeret samlet græsningstryk på 70 kg dyr/ha. Dette græsningstryk er forholdsvist lavt ift. de anbefalinger om naturligt græsningstryk som gives i rapporten "Biodiversitetseffekter af rewilding"⁴. Baggrunden for at sigte mod den lave ende er, at naturnationalparken ligger i de mest næringsfattige dele af Gribsskov, og at store dele af området har begrænset græsningspotentialer, fordi området i en del år fremad fortsat vil domineres af de hidtil forstligt drevne bevoksninger af højsskov.

Græsningstrykket og browser/græsser fordelingen skal nøje følges i de første år, hvor bestandene udvikler sig, og erfaringerne fra denne overvågning skal bruges til en justering/reduktion af bestandene af store "græssere". Det er muligt, at områdets bæreevne på langt sigt kan ligge højere end 70 kg/ha.

Stabile bestande er ikke et mål i sig selv, idet fluktuationer i bestandsstørrelser og sammensætninger har vigtig indvirkning på biodiversiteten.

⁴ <https://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

3.3 Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter

Naturnationalpark Gribskov skal udover at styrke biodiversiteten og naturens vilkår også give rigere naturoplevelser samt bidrage til mulighed for mere friluftsliv og øget turisme. Rammerne for befolkningens adgang til statens skov- og naturområder ændres i udgangspunktet ikke for de områder, som Naturnationalpark Gribskov omfatter, som de fremgår styrelsens hjemmeside.⁵ Hensynet til de udsatte dyr og det forhold, at der efterhånden kan indfinde sig yderligere naturkvaliteter forventes at påvirke rammerne for, hvilke tilladelser der kan gives til tilladelseskrævende aktiviteter. Placeringen af faciliteter vil ske på en måde, hvor der både tages de nødvendige naturhensyn samt hensyn til de udsatte dyr mv., og hvor der gennem låger, færister m.v. åbnes for offentlighedens adgang.

Da der skal ske en konkret vurdering af den enkelte aktivitet, som kræver tilladelse fra Naturstyrelsen, ift. de øvrige hensyn i naturbeskyttelseslovens formål, kan der ikke gives konkret retning for, hvorledes friluftslivet vil udvikle sig. Fx vil nogle aktiviteter blive påvirket af tilstedeværelsen af hegnet, af dyrene eller af strammere vilkår end ved lignende situationer/aktiviteter uden for hegnet, såfremt der er helt særlige fx biologiske forhold, der skal tages hensyn til. Med de nuværende regler vil der kunne forekomme flere afslag, betingede tilladelser, flytning af faciliteter mv. Naturstyrelsen vil afsøge mulighederne for alternative placeringer, fx uden for hegnet m.v. og naturligvis på øvrige statsejede arealer i løbende dialog med ansøgerne.

I forbindelse med etableringen af naturnationalparken lægges særligt vægt på sikringen af en infrastruktur, som retter sig mod de forskellige brugergrupper, og som sikrer at bl.a. gående, cyklister og ryttere kan færdes rundt i naturnationalparken, og at der er gode forbindelser med Gribskov rundt om/uden for naturnationalparken. Samtidig skal infrastrukturen understøtte, at de besøgende ledes uden om arealer med sårbar natur.

Faciliteterne plejes/vedligeholdes med slåning, maling af træværk, rydning af opvækst, fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer samt rydning af væltede træer over stier og veje mv. På længere sigt skal det vurderes om de græssende dyr kan reducere behovet for mekanisk slåning langs stier og grusveje af hensyn til fremkommelighed.

Der skal løbende ske tilpasning af infrastruktur og faciliteter for at understøtte en hensigtsmæssig friluftsmæssig benyttelse af naturnationalparken. Det kan eksempelvis betyde behov for sløjfning af vej- eller stistrækninger, hvor der er særlige naturhensyn (eksempelvis ynglende fugle), eller hvor vigtige opholdssteder for de græssende dyr forstyrres. Også retableringen af de hydrologiske forhold kan betyde, at det nogle steder kan blive nødvendigt at flytte vej- eller stistrækninger.

Det forventes, som omtalt i 2.2.4, at der etableres 3 store områder på i alt 390 ha, hvor der arbejdes for at skabe mindst mulig forstyrrelse af dyrelivet; disse områder er på kort 11 anført som stilleområder. Det vil blive understøttet i form af fx afmærkede ruter, formidling, ved håndtering af ansøgte arrangementer mv., så brugerne af arealerne naturligt følger ruterne, og omfanget af fladefærdsel reduceres mest muligt.

Omfanget af faciliteter i naturnationalparken er i dag forholdsvist begrænset, og det vurderes relevant at bibeholde de få konkrete anlæg: Lejrpladsen ved Multebjerg samt observationsplatformen ved Gillelejevej, cykelruter, ridestier, skiløjper m.m. De i dag eksisterende faste o-løbsposter opfordrer til fladefærdsel, og for at mindske dette i de særligt identificerede områder med minimal forstyrrelse (stilleområder) vil Naturstyrelsen sammen med de involverede organisationer flytte dem ud på arealerne uden for

⁵ <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/ansoeg-om-aktiviteter/>

stilleområderne. Der vil som helhed blive arbejdet efter at få prioriteret faciliteterne uden for naturnationalparken, for på den måde at få ledt aktiviteter til skoven uden for naturnationalparken, og alt andet lige også tilbyde andre områder til brug for de tilladelseskrævende aktiviteter. Der vil ske en gennemgang og om nødvendigt også en revision af den eksisterende zoneringsplan for friluftslivet.

3.4 Principper for forvaltning af vildtet

Der gennemføres ikke jagt i naturnationalparken ud over den nødvendige bestandsregulering af kron dyr, dådyr og sikahjort.

De naturligt forekommende dyr (rådyr, dådyr, sikahjort, grævling, ræv mfl.) forvaltes i princippet så lidt som muligt – inden for gældende lovgivning. Der tilskudsfores ikke.

Invasive arter (mink, mårhund og vaskebjørn) bekæmpes efter gældende regler og forvaltningsplaner

Vildtbestandene (dådyr, sikahjort) reproducerer sig ligesom de udsatte kron dyr og elge. Bestandene overvåges for at sikre sammensætningen med fokus på økosystemfunktionaliteten og græsningstryk.

Visionen er at arbejde med en reaktiv forvaltning af vildtet. Det vil sige, at der reageres, når bestanden viser tegn på ringe trivsel. Områdets bæreevne vurderes årligt efter vækstsæsonen på baggrund af vurdering af bestandsstørrelse, tilgængelig fødemængde og gennemsnitlig huldscore (vurdering af dyrenes ernæringstilstand og generelle trivsel). Hvis områdets bæreevne vurderes til ikke at kunne sikre mod omfattende dødelighed grundet fødemangel i løbet af vinteren, reduceres bestandsstørrelsen herefter markant ved jagt og selektiv afskydning i henhold til gældende jagtlovgivning – **inden** bestanden evt. kollapse grundet fødemangel i det tidlige forår. Ved bestandsreduktionen tilstræbes etablering af en naturlig køns- og alderssammensætning, og reduktionen tager udgangspunkt i de naturlige selektionsprocesser. En sådan forvaltning vil bidrage til et over tid vekslende browser-græsningstryk, svarende til hvad der ville være naturligt i et skovgræsnings-økosystem.

Ved bestandsregulering af de ikke udsatte dyr, efterlades som udgangspunkt kadavere til fremme af biodiversiteten, hvor det er foreneligt med de veterinære regler. Hvis dette ikke kan lade sig gøre, undersøges muligheder for anlæg af kadaverpladser.

For de øvrige vildtarter (primært de små pattedyr) er det forventningen, at hegnet vil have mindre betydning for bestande og bestandsudvikling, eftersom hegnet vil være gennemtrængeligt ved jordoverfladen. Det er forventningen, at bæveren på sigt vil vandre ind i de mere centrale dele af Gribsskov – herunder naturnationalparken, i takt med at den naturlige hydrologi genskabes, og omfanget af potentielle levesteder øges.

3.5 Principper for forvaltning af vandmiljøet

Genopretning af naturlig hydrologi er højt prioriteret inden for naturnationalparken og anbefales også fra forskernes side overalt, hvor det er praktisk, teknisk og naboretligt muligt, og hvor helt specifikke naturhensyn ikke taler imod det. Som udgangspunkt vil der være tale om at arbejde for mere våd skov med naturlige vandstandssvingninger. Rækkefølgen for indsatsen prioriteres i øvrigt med henblik på at opnå størst muligt areal med fri vandflade og genoprettet hydrologi pr. grøftelukning, og i særdeleshed at få lukket grøfter, som har gennembrudt naturlige terræntærskler.

I forbindelse med afsøgning af mulige genopretningsprojekter iagttages hensyn til påvirkning af naboarealer, infrastruktur og andre tekniske anlæg i medfør af vandløbsloven. Derudover kan der være behov for at sikre vandafledning på udvalgte lokaliteter og strækninger af hensyn til beskyttelse af fortidsminder og i særlige tilfælde friluftslivet, hvor det ikke er muligt at omlægge ruter eller flytte faciliteter.

Tiltagene beskrevet i afsnit 2.3.1 forventes iværksat i forbindelse med etableringen af naturnationalparken. Derved vil arealet med vådområder øges med ca. 38 ha. Derved vil det samlede areal med vådområder i naturnationalparken nå op på ca. 242 ha, eller 18,6 % af arealet.

Imidlertid vil der derefter fortsat være et vist potentiale for genopretning af naturlige hydrologiske forhold i naturnationalparken. Det vil især dreje sig om et stort antal ganske små vådområder (<0,1 ha). Dertil kommer de mange kilometer grøfter, som ligger på forholdsvist høj/tør bund. Lukningen af disse grøfter har med de hidtidige prioriteringer været nedprioriteret, fordi det er blevet vurderet som uforholdsmæssigt dyrt i forhold til den forventede naturmæssige effekt. Der er imidlertid næppe tvivl om, at en konsekvent lukning også af disse grøfter eksempelvis med prop for hver 30-40 m vil retablere et betragteligt antal temporære mindre vådområder. Det vil være vådområder som måske kun er våde få måneder i løbet af vinterhalvåret, men som alligevel vil have væsentlig indvirkning på sammensætningen af træarter og øvrig vegetation og tilhørende dyreliv, fx padder, insekter m.v.

Med naturnationalparkens beliggenhed centralt i Gribskov vil der være ganske få forpligtelser ift. vandløbsvedligeholdelse og vandafledning til/fra naboarealer.

Generelt gælder at vandløbskvaliteten skal afspejle uberørte forhold med en naturlig afstrømning og dynamik. Der er således mulighed for, at der for vandløb i Naturnationalpark Gribskov ikke fastsættes konkret vandløbs skikkelse og vandføringsevne – med mindre dette påvirker andre væsentlige hensyn.

På længere sigt kan det vise sig, at også bæverens tilstedeværelse vil medvirke til en dynamisk regulering af områdets hydrologiske forhold.

3.6 Principper for forvaltning af kultur- og verdensarv

Det følger af museumslovens formål, at kulturarv og naturarv i Danmark skal sikres, og at loven skal sikre varetagelsen af opgaver, der vedrører fortidsminder og sten- og jorddiger. Det betyder, at det ikke er tilladt at foretage ændring i tilstanden af fortidsminder og sten- og jorddiger. For Naturstyrelsens arealer gælder, at alle sten- og jorddiger er omfattet af beskyttelse. For områder med udpeget verdenskulturarv skal sikres, at udpegningsgrundlaget for UNESCO's verdenskulturarv ikke krænkes eller forringes.

Græsningskov vurderes generelt at kunne være positivt i forhold til synlighed for fortidsminder og sten- og jorddiger. Et forkert græsningstryk kan dog skade diger og fortidsminder.

Naturstyrelsen har plejepligt på fredede fortidsminder omfattet af museumsloven. Det betyder, at vegetationsplejen i omfang og karakter som minimum skal sikre, at vegetationen ikke nedbryder fortidsmindet, men så vidt muligt modvirker dette. Samtidig skal plejen sikre, at fortidsmindet fremtræder synligt.

For så vidt angår urørt skov på Naturstyrelsens arealer er der i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen fastsat retningslinjer for plejepligten for større fladedækkende fortidsminder i disse områder.

For at sikre fortidsmindeinteresserne vil det være nødvendigt at gennemføre løbende overvågning. Overvågningen skal sikre, at skader på fortidsminder erkendes og håndteres så tidligt, at der ikke opstår uoprettelig skade på eksisterende fortidsminder og sten- og jorddiger. Den løbende monitoring skal samtidig danne basis for at kunne regulere dyrs adfærd med henblik på at skader fremadrettet undgås mest muligt samt være afsæt for at kunne iværksætte nødvendige aktioner ved opståede skader. Generelt vil naturlig hydrologi kunne forenes med tilstedeværelsen af fortidsminder. Dog vil der ikke kunne ændres i de hydrologiske forhold ved fredede kanaler, dæmninger, stemmeværker, stenkister og tilsvarende fortidsmindekategorier. Overvågningen skal dermed sikre, at der kan iværksættes nødvendige aktioner løbende, hvis fortidsminder påvirkes ved hydrologiske forandringer.

I forbindelse med eventuelle jordarbejder i projektet skal den skjulte kulturarv sikres gennem forudgående arkæologiske undersøgelser (Museum Nordsjælland).

I Gribskov findes en lang række velbevarede spor og levn fra fortiden. Inden for selve nationalparken kendes 33 fredede fortidsminder.

De fredede fortidsminder plejes løbende jævnfør Museumslovens plejepligt og ud fra principperne i Naturstyrelsens fortidsmindepolitik. Dette forhold indarbejdes i Naturstyrelsens plejeplaner for de konkrete fortidsminder. For en række af fortidsminderne kan der imidlertid være behov for at foretage en pleje ud over plejepligten. Det gælder eksempelvis omkring landsbytomterne eller borgen ved Buresø, for at sikre rydning/indblik fra arealerne umiddelbart omkring fortidsmindet. Dette forhold indarbejdes i Naturstyrelsens plejeplaner for de konkrete fortidsminder.

De levende kulturminde i form af særlige gamle træer eller bevoksninger (jf. afsn. 2.1.8) søges bevaret længst muligt, hvilket kan betyde behov for særlig pleje.

I nationalparken er der større arealer med højryggede agre. Naturstyrelsen vil ved udarbejdelsen af de konkrete plejeplaner for fortidsminderne indgå i tæt dialog med Slots- og Kulturstyrelsen omkring en evt. prioritering ift. til at forebygge rodvæltende træer på udvalgte agerfelter i Gribskov.

Særligt skal nævnes Parforcejagtlandskabet. Her vil der være særligt fokus på at fastholde Parforcejagtlandskabets integritet gennem en sikring af de lange lige vejstrækninger og drøftes løbende i et samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen og Parforce sitemanageren. Der vil blive udarbejdet en særskilt plejeplan for Parforcejagtlandskabets værdier.

De eksisterende fortidsminder skal bevares og sikres mod u hensigtsmæssige påvirkninger af både dyr og mennesker. Til sikring heraf gennemgås fortidsminder og diger systematisk hvert år med henblik på at observere og registrere eventuelt slid og skader. Antager sliddet efter græssende dyrs etablerede opholdssteder eller færdselsårer et væsentligt omfang, kan det blive nødvendigt at sikre de pågældende fortidsminder mod egentlige skader. Det kan i givet fald ske med tiltag i form af udlægning af trækroner eller anden fysisk hindring, herunder frahegning. Tilsvarende kan det blive nødvendigt at regulere dyrenes færdsel i områder, hvor deres vandringer medfører særlige slidtager på fortidsminderne. Resultaterne af den løbende monitoring vurderes i tæt samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen.

3.7 Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer

De aktiviteter, der konkret vurderes at være til gene for de udsatte pattedyr, eller hvor de nuværende brugere af naturnationalparkområdet bliver begrænset i deres udfoldelse, søges henvist til de øvrige del af Gribskov.

Som omtalt i afsnit 2.2.6. vil der blive iværksat en række tiltag på de tilstødende statsejede arealer mhp at både virke som alternative arealer til de besøgende i Naturnationalparken, men også for at gøre brugen af de omliggende arealer endnu mere attraktiv og dermed reducere behovet i selve Naturnationalparken for særligt forstyrrende aktiviteter. Dette indebærer behov for en generel forståelse for, at der afvikles flere aktiviteter i de øvrige dele af Gribskov.

I den fortsatte forvaltning af hele Gribskov vil det løbende blive vurderet i hvilket omfang, der kan være behov for udvikling af yderligere tiltag. Inden en iværksættelse af sådanne tiltage vil de blive drøftet i Naturstyrelsens lokale brugerråd Gribskov, og herunder om nødvendigt en revision af den eksisterende zonerings for friluftslivet.

3.8 Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag

Målet med Naturnationalpark Gribskov er inden for store sammenhængende områder at lade de naturlige dynamikker udfolde sig mest muligt, og fremme og understøtte biodiversiteten. Generelt sigtes der efter at opnå en tilstand, hvor der er mindst muligt behov for aktiv naturforvaltning. Dog vil opsyn med og vedligehold af hegninger med store græssende pattedyr kræve løbende vedligehold, ligesom det f.eks. kan blive nødvendigt at bekæmpe invasive arter, sikre vedvarighed i mængden af dødt ved, fremme og udvikle de naturlige hydrologiske forhold. Herudover kan der af hensyn til Natura 2000-habitatnatur-typer og tilhørende Natura 2000 arters bestande være behov for at gennemføre målrettet naturforvaltning f.eks. i form af frahegning. Forvaltningen skal sikre, at der målrettet forvaltes inden for lovens rammer for beskyttelse og udvikling af disse Natura 2000 naturtyper og arter. Samme overvejelser kan i særlige tilfælde gøre sig gældende for at sikre sårbare rødlistede arter. Endelig vil der fremadrettet være behov for at sikre tilgængelighed for skovens brugere, samt pleje f.eks. fortidsminder og kulturarv.

I etableringsfasen reduceres andelen af ikke hjemmehørende træarter væsentligt. Invasive arter bekæmpes bredt. Der foretages biodiversitetsfremmende tiltag i form af strukturfældning og veteranisering samt skabelse af dødt ved. Herved skabes et mere mosaikpræget og stedvis mere lysåbent landskab som grundlag for udviklingen af de naturlige dynamikker på den enkelte lokalitet.

Ved fjernelse af oversøiske træarter efterlades en mindre del af bevoksningerne af landskabelige hensyn. Hvis der opstår selvsåning fra de efterladte træer, kan bekæmpelse blive nødvendigt.

Omfanget af rødgranbevoksninger i naturnationalparken er gennem en årrække blevet reduceret, men udgør endnu næsten en tredjedel af området. Skulle der vise sig behov for at forbedre områdets græsningspotentiale eller forøge omfanget af lysåbne arealer, er der et potentiale for yderligere rydning af yngre rødgranbevoksninger. Netop rødgran er ofte udsat for lokale svækkelser i form udtørring, insektangreb samt små og store stormfald, hvilket på både kort og langt sigt må forventes at reducere rødgranens dominans i naturnationalparken. Det er forventningen, at der kun sker i indgriben af

sikkerhedsmæssige og trafikale hensyn efterfølgende, så eksempelvis væltede træer over veje og stier flyttes.

Generelt vil fældninger (og evt. salg) følge de overordnede retningslinjer for urørt skov.

Forekomsten af invasive arter fra den officielle danske liste bliver løbende overvåget og ved behov vil en evt. aktiv bekæmpelse blive udført i naturnationalparken. Nationale handleplaner for bekæmpelse af invasive arter samt Naturstyrelsen retningslinjer for invasive arter vil blive fulgt i naturnationalparken.

Stående og liggende dødt ved skabt i etableringsfasen har en begrænset levetid som medie for den biologiske mangfoldighed. På baggrund af den løbende overvågning af biodiversiteten følges også tilgangen af dødt ved. I det omfang, tilgangen falder markant over en længere periode, kan der iværksættes tiltag, som fremmer forekomsten af dødt ved – som f.eks. strukturfældning, veteranisering, brand og genopretning af naturlig hydrologi.

Sårbare naturarealer herunder §3 registrerede arealer og lysåbne Natura2000 naturtyper kan være truet af tilgroning. Denne problemstilling kan blive særlig relevant i de første år efter etableringen af naturnationalparken, hvor græsningstrykket forventes lidt lavere end ønsket, mens bestandene af græssende dyr finder deres naturlige niveauer. Endvidere kan der være områder med hængesæk, som også kræver supplerende naturforvaltning i form af fjernelse af opvækst for at opretholde en god naturtilstand.

Projektet LIFE Open Woods gennemføres inden for naturnationalparken frem til udgangen af 2027. Aktionerne i planen i form af veteranisering, naturlig hydrologi samt rydning af underetage under gamle egebevoksninger sker særligt i de første år efter etableringen af naturnationalparken og vurderes at ligge inden for rammerne af naturnationalparkens forvaltningsplan.

Bl.a. i forbindelse med LIFE-projekter kan der opstå interesse for at foretage introduktion af eksempelvis eghjort eller nogle af de forsvundne sommerfuglearter. Sådanne projekter vil blive konkret vurderet i forhold til det overordnede formål med naturnationalparken.

I forbindelse med de konkrete naturgenopretningstiltag på arealerne vil der blive informeret på plancher/klapskilte ved arealerne i naturnationalparken. Denne helt lokale formidling suppleres med opslag på sociale medieplatforme hos Naturstyrelsen om konkrete typer af projekter, lokale pressemeddelelser og nyheder på naturnationalparkens hjemmeside.

3.9 Principper for overvågning af udviklingen i området

Udviklingen af naturen i Naturnationalpark Gribskov vil løbende blive vurderet. Denne overvågning af udviklingen vil kunne indgå i grundlaget for vurderingen af behovet for evt. tilpasninger af forvaltningen i den enkelte naturnationalpark. Naturens udvikling og tilstand forventes bl.a. at blive fulgt via det eksisterende nationale overvågningsprogram for de områder i Naturnationalpark Gribskov, der indgår i NOVANA-programmet. I programmet overvåges naturtyperne repræsentativt hvert 6. år. Udbredelse af naturtyper og udvalgte naturparametre kortlægges desuden inden for Natura 2000-områderne hvert 6. år, (dog hvert 12. år for de skovbevoksede arealer). Arter overvåges med varierende frekvens afhængig af den konkrete art. Udover NOVANA programmet vil Gribskov indgå i Naturstyrelsens egen baseline kortlægning af biodiversiteten for urørt skov, som iværksættes i 2021. Dertil vil LIFE Open Wood bidrage til kortlægning af biodiversiteten frem til 2027.

Der vil med ophæng i de afsatte midler til forskning og overvågning i Naturnationalpark Gribskov generelt og Gribskov specifikt, blive afsøgt og udviklet monitoringsprogrammer i samarbejde med relevante forskningsinstitutioner. Et sådant monitoringsprogram vil både adressere biodiversitetsforhold og påvirkningen af den rekreative anvendelse og oplevelse. Overvågning af udviklingen i Naturnationalpark Gribskov vil også kunne medvirke til opsamling af erfaring og viden, der kan være nyttige bidrag til at vurdere resultaterne af gennemførte tiltag og behovet for at iværksætte yderligere tiltag, f.eks. målrettet forvaltning på enkelte naturarealer.

Som nævnt under afsnit 3.2 udvikles en protokol til overvågning af de udsatte dyr. Denne overvågning kan udvides og tilpasses, således at den kan indgå i analyser og forskning vedr. de udsatte dyrs adfærd og samspil med friluftslivet.

Endelig overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse.

Gribskogs nærhed til Københavns Universitet har medvirket til, at skoven lægger arealer til mange forsøg og systematiske registreringer inden for både skovbrug og natur (især vådområder og botanik) – hvoraf de ældste stammer fra slutningen af 1800-tallet. I de senere år er de langsigtede især skovbrugsrettede forsøg blevet suppleret med forsøg, der fokuserer på biodiversitetseffekter.

Nærheden til såvel Skovskolen som Københavns Universitet betyder, at der løbende er et større antal studerende, som laver bachelor- og specialeopgaver om Gribskov. Naturstyrelsen vil fortsat stille muligheder til rådighed for sådanne samarbejder inden for den kommende naturnationalpark samt de øvrige statsejede arealer i området.

DOF Nordsjælland har gennem en længere årrække foretaget systematisk overvågning af bl.a. fuglearterne på Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, og resultaterne herfra bidrager til Naturstyrelsens viden om områdets naturindhold.

Parforcejagtlandskabets sitemanager foretager løbende overvågning af verdensarvsområdets tilstand.

I regi af Nationalpark Kongernes Nordsjælland er igangsat projekter, som skal undersøge effekterne af græsning, herunder de mulige konflikter mellem græsning og friluftsliv.

Mulighederne for opsætning af tællere til registrering af friluftslivet kan ligeledes indgå som en supplerende indikator for benyttelsen.

BILAG 1 Artstabeller.

De 3 tabeller nedenfor stammer fra et erhvervs-ph.d. projekt 2015-2018, som bl.a. sammenstillede fund af truede arter i Danmark fra 1991-2015. Der anvendes 3 kategorier: globalt truede, EU arter (habitatdirektivets bilag 2, 4 eller 5 samt fugle på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag 1) og truede danske arter (fra Rødlisten 2010).

Naturnationalparkens globalt truede arter.

Artsgruppe	Artens navn	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Biller	Ampedus hjorti	Gl træer med dødt ved, især eg	5
Årevinger	Blank gæstemyre	Myretuer af rød skovmyre	5
Snegle	Sumpvindelsnegl	Sumpskov	19

Naturnationalparkens* arter på habitatdirektivets bilag 2, 4 eller 5, samt fugle på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag 1

Artsgruppe	Artens navn	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Mosser	Tætbladet tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	2
Mosser	Rustbrun tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	4
Fugle	Fiskeørn	Fredfyldt rede- og fiskepladser	6
Karplanter	Cypres-ulvefod	Råjord i m. lys skov / hede; brand.	11
Mosser	Kløftet tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	12
Mosser	Plyds-tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	13
Mosser	Skebladet tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	13
Mosser	Grøn buxbaumia	Bar jord eller dødt ved i skovbund.	14
Snegle	Skæv vindelsnegl	Lysninger i skov, kalkrig jordbund	16
Mosser	Stiv tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	16
Mosser	Rødgrenet tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	19
Mosser	Stump tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	20
Mosser	Kohorns-tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	21
Mosser	Sod-tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	21
Guldsmede	Stor kærguldsmed	Rent vand i småsø / vandhul	22
Mosser	Rødbrun tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	23
Mosser	Pjusket tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	24
Mosser	Rød tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	24
Mosser	Spraglet tørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	24
Guldsmede	Grøn mosaikguldsmed	Krebseklo i rent vand.	25
Padder	Springfrø	Rent klart ynglevand fri for fisk	26
Mosser	Fedtørvemos	Vådt, lyst, næringsfattigt	28
Fugle	Havørn	Store træer til rede i roligt område.	33
Fugle	Lille fluesnapper	Gammel løvskov	35
Karplanter	Otteradet ulvefod	Næringsfattig råjord	38

Artsgruppe	Artens navn	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Mosser	Almindelig hvidmos	Uforstyrret morbund	42
Mosser	Udspærret tørvemos	Våd mose	48
Mosser	Brodspids-tørvemos	Våd mose	49
Mosser	Frynset tørvemos	Våd mose	51
Fugle	Rød glente	Fred for efterstræbelse	52
Pattedyr	Brunflagermus	Insektrig skov-lysåben mix, huler	54
Pattedyr	Ilder	Varieret blandet vegetation	55
Fugle	Isfugl	Fredfyldt rede- og fiskepladser	57
Mosser	Almindelig tørvemos	Våd mose	60
Pattedyr	Skovmår	Roligt ynglested, fx hult træ	60
Karplanter	Femradet ulvefod	Næringsfattig råjord	65
Lav	Hede-rendyrlav	Ren fugtig luft	65
Karplanter	Almindelig ulvefod	Lysåben næringsfattig råjord	67
Fugle	Natravn	Insektrig tør lysning m. spredte træer	87
Fugle	Rørhøg	Varieret rørsump og mose	91
Fugle	Hvepsevåge	Skov i mix med lysninger	94
Fugle	Hedelærke	Insektrig tør lysning m. spredte træer	105
Fugle	Sortspætte	Dødt ved og gl. bøg, fyr, gran, asp mv.	113
Padder	Grøn frø	Ret rene vandhuller og småsøer.	120
Padder	Spidssnudet frø	Lavt klart ynglevand fri for fisk	179
Padder	Butsnudet frø	Lavt klart ynglevand fri for fisk	187
Fugle	Rødrygget tornskade	Insektrig lysning m. kvas / buske	201

Naturnationalparkens dansk truede arter, som ikke også er globalt eller EU-truede.

Artsgruppe	Artens navn	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Svamp	Elmehat	Elmetræer	1
Biller	Neomida haemorrhoidalis	Dødt ved i gl løvskov	1
Biller	Peltis ferruginea	Gl / dødt stående træ (under bark)	1
Lav	Tørve-bægerlav	Ren fugtig luft.	1
Lav	Ved-nålesvamp	Ren fugtig luft.	1
Lav	Bøge-kantskivelav	Ren fugtig luft.	2
Svamp	Cortinarius tophaceus	Kalkrig / lerbund	2
Biller	Rødbrystet maskebille	Dødt ved i løvskov	2
Biller	Falsk skjoldbille	Dødt ved i løvskov	3
Biller	Melasis buprestoides	Gl træer med dødt ved; Lys	3
Svamp	Psathyrella spintrigeroides	Dødt ved i løvskov	3

Artsgruppe	Artens navn	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Lav	Filtrandet kantskivelav	Ren fugtig luft.	4
Sommerfugle	Skinnende jordfarveugle	Gl skov / bryn	4
Tovinger	Sort træsmuldsvirreflue	Dødt ved i gl løvskov	4
Lav	Sølv-kantskivelav	Ren fugtig luft.	4
Svamp	Grøngul pastelporesvamp	Dødt ved i løvskov	5
Svamp	Kliddet parasolhat	Urørt skovjordbund i løvskov	5
Biller	Seksbåndet blomsterbuk	Nåleskov med dødt ved	5
Tæger	Birkebarktæge	Gl træer med dødt ved	6
Svamp	Gråbrun parasolhat	Lysåbent, næringsfattigt.	6
Svamp	Gulnende skørhat	Urørt skovjordbund i løvskov	6
Sommerfugle	Skovbjørn	Lysåbent, næringsfattigt mix.	6
Svamp	Tvefarvet sneglehat	Løvskov med gl træer	6
Karplanter	Blomstersiv	Lysåbent, næringsfattigt, vådt.	7
Svamp	Lærke-mælkehat	Gl lærketræer	7
Svamp	Russula helodes	Sumpskov med nåletræer	7
Dagsommerfugl	Rødlig perlemorsommerfugl	Blomsterrigt eng-skov-mix med violer	7
Svamp	Stødrørhat	Nåleskov med dødt ved	7
Lav	Almindelig skæglav	Fugtig ren luft og rigbarks-træer	8
Svamp	Cortinarius talus	Løvskov	8
Sommerfugle	Pilplet-ugle	Pioner-løvskov med græsvækst	8
Svamp	Pindsvinepigsvamp	Gl træer med dødt ved	8
Svamp	Stinkende slørhat	Uforstyrret morbund i nåleskov	8
Svamp	Bleg skærmhat	Dødt ved i gl løvskov	9
Svamp	Honning-skørhat	Løvskov med gl træer	9
Svamp	Rosa fedtporesvamp	Dødt ved i løvskov	9
Svamp	Skællet filthat	Dødt ved i gl løvskov	9
Svamp	Sortrandet skærmhat	Gl nåleskov med dødt ved	9
Svamp	Børsteporesvamp	Gl nåleskov med dødt ved	10
Svamp	Ensfarvet læderporesvamp	Dødt ved i løvskov	10
Lav	Liden skæglav	Ren fugtig luft.	10
Svamp	Lamel-rørhat	Løvskov	11
Fugle	Nøddekrige	Fyr og hassel i nåledomineret skov	11
Biller	Sort blomsterbuk	Skovbryn	12
Lav	Almindelig lungelav	Ren fugtig luft.	18
Svamp	Børstehåret savbladhat	Dødt ved i gl løvskov	18
Svamp	Drue-koralsvamp	Gl løvskov på kalk/lerbund	18
Svamp	Cinnober-slørhat	Kalkrig / lerbund	20

Artsgruppe	Artens navn	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Svamp	Flammeporesvamp	Gl nåleskov med dødt ved	20
Dagsommerfugl	Engperlemorsommerfugl	Lysåbent, næringsfattigt+ mjørdurt.	23
Svamp	Klidhat	Løvskov med morbund	23
Svamp	Bæltet korkpigsvamp	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	24
Lav	Glinsende kernelav	Ren fugtig luft.	24
Lav	Bitter prikvortelav	Ren fugtig luft.	26
Lav	Grågrøn bægerlav	Ren fugtig luft.	26
Svamp	Løv-tjæreporesvamp	Dødt ved i løvskov	28
Svamp	Vellugtende læderpigsvamp	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	31
Svamp	Spiselig mælkehat	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	32
Fugle	Svaleklire	Skovsump, vand, fred og ro.	40
Fugle	Pirol	Gammel løvskov	43
Dagsommerfugl	Skovperlemorsommerfugl	Blomsterrigt eng-skov-mix med violer	46
Lav	Lakrød bægerlav	Ren fugtig luft.	50
Dagsommerfugl	Engblåfugl	Høslætagtig drift, blomsterrigt.	56
Fugle	Vendehals	Myrer på åbne steder, redeguller	59
Dagsommerfugl	Spættet bredpande	Lysåbent, næringsfattigt.	85
Dagsommerfugl	Det hvide w	Lysåbne elmetræer	97
Dagsommerfugl	Kejserkåbe	Blomsterrigt eng-skov-mix med violer	132
Pattedyr	Hare	Mix af div biotoper nær hinanden	321

* I fjerde kolonne skal antal statsskove med arten forstås som, hvor mange af Naturstyrelsens 976 delarealer (både skov og lysåbne) arten er kendt fra i perioden 1991-2015. Da der er en usikkerhed forbundet med præcision i artsdata, er det ikke muligt at stedfæste og henføre alle arter præcist til det udpegede areal. Listen er dog søgt afgrænset til nationalparkens areal.